

Från medeltida landvärn till ryttare och dragoner

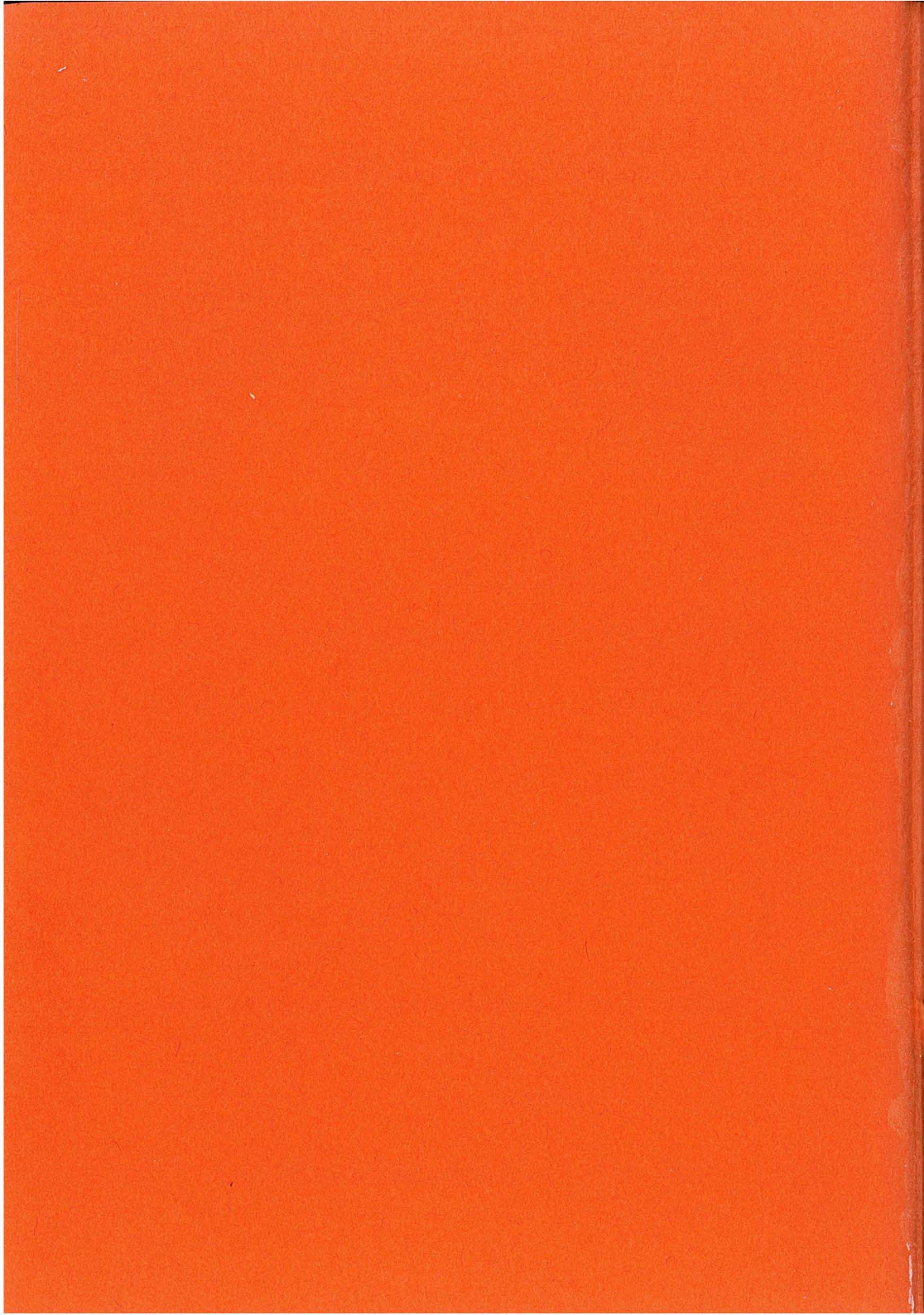
Axplock ur Brunflo- och Mariebybygdens militära historia

av

Sven Schylberg, Erik Johannesson,
Gustaf Ljungberg och Rolf Selton.

VIII

Utgiven av
BRUNFLO HEMBYGDSFÖRENING

Från medeltida landvärn till ryttare och dragoner

Axplock ur Brunflo- och Mariebybygdens militära historia

av

Sven Schyllberg, Erik Johannesson,
Gustaf Ljungberg och Rolf Selton.

VIII

Utgiven av

BRUNFLO HEMBYGDSFÖRENING

Anmälan!

Det finns mycket i Brunflobygden, som anknyter till militära händelser och otrygga tider. Kastalen vittnar om den tid, då befolkningen sökte skydd bakom tjocka murar för fienden. Fynd i jorden antyder strider. Namntraditionen i Brunflo antyder också, att bygden legat i händelsernas centrum vid otaliga tillfällen under århundradenas lopp. Kyrkan och kastalens läge är mycket väl valt ur strategisk synpunkt. Många av Brunflobygdens gårdar har varit i militär ägo, såtillvida att några varit militieboställen, andra ägts av högre militärer. Brunflos äldsta officiella gård är lagmansgården Hagnastadha, Jämtlands lagmansgård och säte för de flesta lagmän i Jämtland.

Denna skrift vill skildra Brunflo- och Mariebybygdens militära historia. Bygdernas medeltida historia är dunkel och svåråtkomlig, men lagmansgården och kastalens tillkomst i Brunflo, antyder att Brunflo församling utgjort en av Storsjöbygdens viktigare orter i förkristen tid. Gravfälten bär spår av bofast bebyggelse från 500-talet. De talrika rösen och högarna visar, att de nuvarande centrala delarna av Brunflo redan under yngre järnålder hade tagits i bruk av en bondebefolkning. Tät järnåldersbebyggelse har registrerats på tre platser i Jämtland, nämligen i Hackås, på Frösön och i Brunflo. Brunflos forntida bebyggelse är främst koncentrerad till bygden kring kastalen. Kring kastalen kan mycket av bygdernas militära historia knytas och denna skrift blir därför en skildring om bygdernas försvar från vikingatiden fram till vår egen tid med utgångspunkt från kyrkan och kastalen.

Sven Schylberg tecknar i tre artiklar – Lagmansgården och Brunflo kastal – Från vårdkase och medeltida landvärn till freden i Brömsebro och Brunfloknektar i fred och i fält – Brunflos militära historia alltifrån vikingatid fram till vår egen tid. Erik Johannesson kompletterar med en artikel – Dragoner och ryttare i Marieby och Gustaf Ljungberg Anknyter med en skildring av Berge och Hälle militärboställen. De tre författarna ger en intressant skildring av bygdens försvar under niohundra år.

Kyrkan bör finnas, där människorna är, inte minst, när människorna har det svårt och behöver hjälp. I krig har människor det alltid svårt. I gamla tider följde alltid sockenprästen med. Därför inleder Rolf Selton, bygdens stabspastor, denna skrift med en artikel om militärpastorn förr och nu.

Brunflo mars 1978
Sven Schylberg

Bataljonspastor Rolf Selton t. h. här tillsammans med Cyperns president och ärkebiskop Makarios och prosten Sven Norlin. Bilden tagen i trädgården till presidentpalatset i Nicosia, Cypern, sommaren 1964.

Militärpastorn förr och nu

Av Rolf Selton

Kyrkan bör vara där människorna finns. Det är en bra regel. Inte minst där människor har det svårt och behöver hjälp — där skall kyrkan finnas. Och i krig har människor det alltid svårt — både civilbefolkning och soldater. I gamla tider följde därför sockenprästen sina församlingsbor i fält. Kompanierna rekryterades ju lokalt av varje socken.

1925 indrogs regementspastorerna vid de svenska förbanden men dom kom igen 1959. Vi har idag 80 militärpastorer och 7 stabspastorer. De sistnämnda har sin tjänst vid militärområdesstaberna och skall bl. a. planlägga självårdsverksamheten för hela militärområdet och fortbilda militärpastorerna. I Brunflo pastorat är f. n. komminister Kempe och jag anställda som militärpastor resp. stabspastor. I krigsorganisationen finns idag i vårt land 800 präster, varav 35 % är rekryterade från de s. k. fria samfunden. Här har vi ett bra exempel på fungerande ekumenik.

Att prästen behövs — ja, är nödvändig — i krig detta är omvittnat bl. a. från sista världskriget. Idag är det ett önskemål från militärt håll att prästen skall finnas med i organisationen.

Kyrkan har från äldsta tider och ända fram till 1800-talets slut varit samlingspunkten för bygdens soldater. Varje söndag under pågående möte samlades soldaterna till kyrkparad och gudstjänst under regementsprästens ledning. Det berättas att kung Karl XI deltog i juni 1686 vid en gudstjänst här uppe i våra trakter. När regementsprästen läste Fader Vår föll hela regementet på knä — så ock konung och regementschef.

Ända in på 1920-talet förekom korum varje dag vid våra förband. Och dessa var obligatoriska. Under 1600-talet hade man t. o. m. två korum per dag — både morgon och kväll. Den soldat som utan laga förfall var borta från korum straffades. Uteblev han t. ex. tre gånger från korum fick han ”stånda i halsjörn dag och natt”.

Regementsprästen skulle förr hålla särskilda förhör med soldaterna och kolla deras kristendomskunskap. Fader Vår, budorden och trosartiklarna satte prästen betyg på. Dessutom skulle soldaterna minst tre gånger om året gå till nattvarden. På Frösö läger t. ex. uppsattes i gamla tider ett anslag, där soldaterna fick anmäla om de önskade gå till nattvarden på söndagen.

Sockenprästen var sedan skyldig anmäla till regementsprästen vilka soldater, som på söndagen gått till nattvarden.

När en soldat ville gifta sig var han skyldig att först be sin kompanichef om lov. Hade denne inget att invända mot pojakens och flickans vandel blev det grönt ljus och sockenprästen fick ett papper, där det stod att lysning kunde ske.

Dagens militärpräster sysslar inte med granskning av de inkallades liv och leverne. Militärpastorn 1977 vill främst finnas till på förbandet för att vara en medmänniska, någon som soldat, befäl och anställd kan tala med både om kropp och själ, både om jord och himmel.

Rolf Selton

Lagmansgården Hagnastadha och Brunflo kastal

Av Sven Schylberg

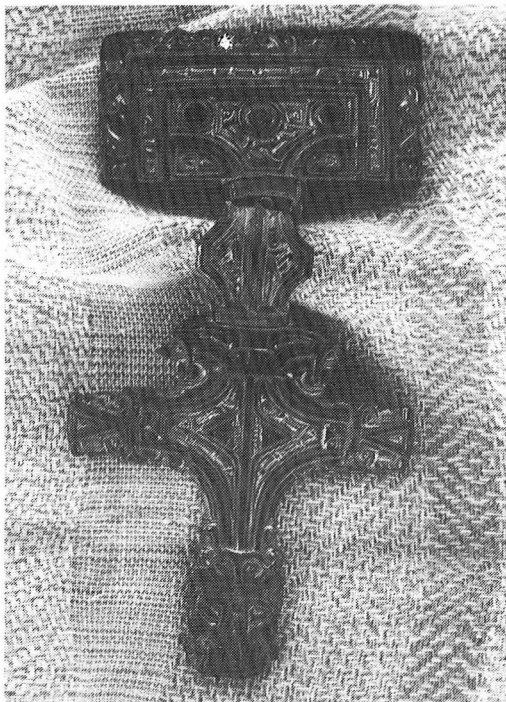
Av länets socknar intar de i Storsjöområdet en mera framträdande plats i Jämtlands historia. Hackås framträder med den äldsta församlingskyrkan och Frösön som platsen med landskapets ting och runsten. Fullt jämförbar med Hackås och Frösön är Brunflo. Bygden kring kastalen har en synnerligen intressant historia. I Brunflobygden har kastalen en självskriven plats. När Östersund idag växer ut med ny bebyggelse i Odensala, Ope, Viken och Södergård, så är det hela tiden på gammal kulturmark inom Brunflo församling.

Den medeltida kastalen invid kyrkan är inte heller det äldsta synliga beviset på människans mer än tusenåriga nyttjande av Brunflobygden. I de byar, som nu är föremål för bebyggelse, finns gravfält, spridda högar eller rösen, som omspanner århundraden. Hur lång tid dessa använts, vet vi ej, men vi kan förmoda, att de upphört att användas, när den första kyrkogården kom till i Brunflo.

Gravfälten bär spår av bebyggelse från 500-talet efter Kristus. Från det århundradet känner vi gravfynd från Brunflobygden. Av de sex förnämsta gravfynden från fokvandringstiden, härrör tre från Brunflo. Mest känt är det vackra spännet från en gravhög vid Brunflo missionshus.¹

Brunflospännet

Det berömda dräktspännet från missionshustomten i Brunflo har visat sig vara tillverkat på Helgö, där exakta gjutformsfragment till detaljer på spännet har hittats.²

De talrika rösen och högarna visar, att de nuvarande centrala delarna av Brunflo redan under yngre järnålder hade tagits i bruk av en bondebefolkning.

Tät järnåldersbebyggelse har registrerats på tre platser i Jämtland, nämligen i Hackås — på Frösön och i Brunflo.³ Brunflos forntida bebyggelse är främst koncentrerad till bygden kring kastalen.

En av färdlederna genom Jämtland kom att gå genom Brunflo. Litterära uppgifter om denna väg finns i berättelserna om Olof den heliges färd till Stiklestad.⁴ Vägen är arkeologiskt belagd genom runstenen på Frösön, men också som pilgrimsled. Efter den gamla pilgrimsleden gjordes 1960 ett intressant runstensfynd 2 km öster om Brunflo kyrka. Det var en runristad sländtrissa.⁵

Brunflosländtrissan har använts som amulett och visar genom sin latinska inskrift, att den använts och tillkommit på 1200-talet.

Återgiven med bokstäver lyder runinskriften:

••• *paxportanti* : *salusabanti* : *ingiuâltr*

Pax portanti!

Salus habenti!

Ingevaldr

Inskriften består sålunda av en ramsa på latin och avslutas med ett mansnamn. Detta betyder:

”Frid åt den som bär den (=sländtrissan)!
Lycka åt den som har den!

Ingevald.”

Mycket tidigt skaffade sig ärkebiskopen en gård i Brunflo genom förvärvet av Södergård. När detta skedde, vet vi ej, men när gården framträder första gången i våra urkunder, så är det i en tvist tillsammans med en annan märklig gård, lagmansgården Hagnastadha.⁶

I Snorres skildring från vintern 1026⁷ möter oss en livfull skildring från Jämtland. Han berättar, hur islänningen Torodd Snorresson med elva män reser över till Jämtland och tar in hos lagmannen Torar. Hos denne utspelas många livfulla scener. Det hela slutar med att Torodd blir satt inom lås och bom djupt nere i en grav under golvet till lagmannens hus. Torodd lyckas dock genom trälarnas julrus undkomma. Han förvillar gårdsfolket genom att sätta en del av gården i brand.

Gården är inte namngiven i Snorres skildring. Men det märkliga är att Torodd och hans män kommer in i Jämtland öster ifrån och att lagmannen Torar reser till tinget, vilket vi får anta, ägde rum på Frösön.

Lagmansämbetet är, när vi möter det i de tidigaste källorna på 1300-talet placerat i Brunflo. Det är ett fast lagmansämbete i form av gården Hagnastadha, som låg norr om kyrkan. Till denna lagmansgård hör ett vidsträckt skogsområde, det s. k. lagmanslandet vid sjön Ismunden. Här har vi utan tvekan Jämtlands märkligaste gård.

De äldsta fynden från gården går tillbaka till folkvandringstiden och utgör bl. a. ett vackert spänne. Söder om gården finns ännu fem gravhögar. Fynden från den största, som heter Jungfrukullen, går tillbaka till Vikingatiden.

Gården uppträder första gången 1346 i en marktvist. Den kallas ofta endast lagmansgården och med undantag av lagmannen Esbjörn Sämundsson i Ösa, Ås, ha de flesta brev under medeltiden utfärdats av lagmännen från denna gård. Lagmannen Nils Botelsson lyckades på 1570-talet få Södergård förenad med Hagnastadha. Södergård gränsade till gården och tillhörde före reformationen kyrkan. Södergård och Hagnastadha är alltsedan grå forntid och fram till 1800-talet lagmännens och senare häradshövdingarnas hem. Lagmannen var på sin tid den mäktigaste i Jämtland och på Södergård har många kända män i Jämtlands historia residerat.

I granngården Vamsta lever i mitten av 1300-talet Gunnar på Vamsta. Han förvarar Jämtlands sigill.⁹ Landskapets sigill förvarades i den s. k. landskistan under kontroll av lagmannen. Kistan förvarades i Brunflo kyrka.¹⁰

När lagmannen Hans Michelssen 1630 flyttade till Jämtland och skulle ta det gamla lagmansbostället i besittning var det mycket förfallet. Jorden var nästan igenlagd till äng.¹¹ Under stridigheterna mellan norrmän och svenskar 1643 blev både kyrkan och domargården beskjuten.¹² I sin jämtlandsbeskrivning från 1770-talet uppger Tryggdahl, att lagmansgården gick tillbaka till 1000-talet. Brunfloborna kunde för honom berätta, var lagman Torar varit bosatt på Hagnastadha. När Fale Burman besökte Brunflo 1798 företog denne en promenad¹³ till resterna

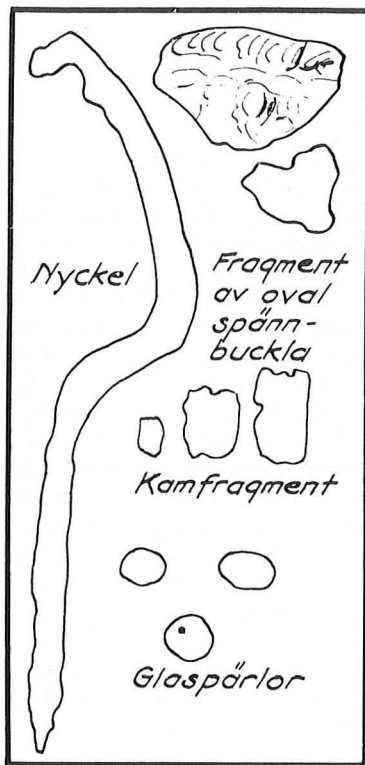
Jungfrukullen

Fynden från Jungfrukullen kom i dagen 1921 vid grävning för Gustabanan.⁸

I graven fanns fynd med kvinnliga attribut som oval spännbuckla, kedja av brons, nyckel av järn och glaspärlor.

Den ovala spännbucklan tillhör kvinnans förnämsta smycken under vikingatiden.

Samtliga föremål tillhör alla den vikingatida kvinnodräkten.

av den gamla lagmansgården.¹⁴ I laga skifteskartorna från 1840-talet omnämnes den.¹⁵ I dag finns endast en övertäckt källare kvar och de nyss nämnda gravhögarna som stumma vittnen till var bondelagsmännens hem stått i forna tider. Vid Södergård och Hagnastadha kom Brunflo första kyrka och kastal att uppföras. Varför byggdes kyrkan och kastalen just vid Södergård och intill lagmansgården?

Jämtlands historia är på 1100-talet dunkel och svåråtkomlig. Jämtland är en självständig bonderepublik, som försvarar sin självständighet både mot svenska och norska kungar. Fornlämningar och fynd visar, att trakterna kring Storsjön vid forntidens slut är rikt uppodlade. Huvudleden mellan de svenska kustlandskapen och norska Trøndelagen går genom Brunflobygden. Det tidiga kyrkobyggandet är koncentrerat till trakterna kring Storsjön.

Det är inte möjligt, att i detalj fastställa åldern på de första kyrkorna, men genom den fornminnesinventering, som de senare åren gjorts, framstår dock tre bygder som folkrikare än övriga. Det är Frösön, Hackås och Brunflo.

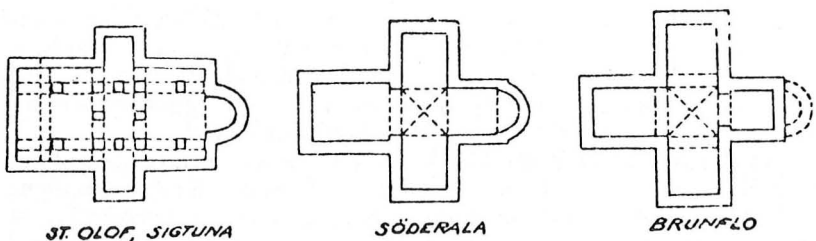
Hackås anses ha landskapets äldsta stenkyrka och den första församlingskyrkan medan Västerhus på Frösön, även om den är äldre, har haft karaktären av gårdskyrka.¹⁶ Båda har norsk anknytning.

Runstenen på Frösön visar, att den segrande kristendomen kom till Jämtland från öster, från Sverige.¹⁷ Även om tidiga västliga inflytanden gjorde sig gällande, så kom sambandet Sverige—Jämtland att bestå, trots politisk skilsmässa. Från att mer eller mindre ha varit ett svenskt missionsområde blev Jämtland en del av Sigtuna stift, Uppsala stift och Uppsala ärkestift. Den fortsatta samhörigheten med Sverige kan endast förklaras genom ett säkert obrutet kontinuerligt förlopp.

Länken i den kedjan är Brunflo. Här låg Jämtlands lagmangård. Här bodde den betydelsefulla lagmannen. Här fann ärkebiskopen det lämpligt att förvärva en gård, Södergård och bygga en kyrka och kastal.

De fyra äldsta kyrkorna, dit Brunflo räknas, företräder var för sig en fjärding, dvs. var sin landsända.¹⁸ Brunflo gamla kyrka representerar en helt annan typ av kyrkor i vårt land, än de som byggdes i Jämtland. I Brunflo byggdes en kyrka, vars rika arkitektoniska gestaltning får anses som unik i vårt landskap. Brunflo torde därför få anses som kyrkomaktens centralpunkt i medeltidens första skede. Man är ense, om att betrakta den som direkt påverkad av de stora templen i Sigtuna, där det uppsvenska stiftet hade sitt säte. Såväl kyrkan som kastalen tillhör Sigtuna kyrkornas period. Med ganska stor säkerhet har båda ett ursprungligt samband med de biskopliga och svenska intressen, som knöts till Brunflobygden utan egentlig motsvarighet i det övriga Jämtland.¹⁹ Den korskyrka, som byggdes intill lagmangården var sannolikt tänkt som en domkyrka.

Planer till S:t Olofs, Söderala samt Brunflo gamla kyrkor.

Brunflo medeltida kyrka var ett utomordentligt intressant byggnadsverk, en korskyrka av fyra nästan lika stora delar, tillägnad Sankt Olof. Av de medeltida inventarierna är den märkliga dopfunten av sandsten synnerligen intressant. Även den antyder tidiga svenska intressen i Brunflobygden. Den är ett verk av den gotländske mästaren Sighraf.²⁰ Han anses ha varit verksam åren 1170—1215.

Det mest imponerande byggnadsverket i Brunflo är dock den magnifika kastalen. Den är 50 alnar hög. Den har 75 trappsteg. En spiraltrappa med öppen spindel för från bottenvåningen i ett svep utan dörrar ända upp till krönet. Kastalen är uppförd av kalksten på en kvadratisk plan om 9×9 meter.²¹ När kastalbygget i Brunflo påbörjats, vet vi ej något om, men vi kan anta, att det påbörjats eller beslutats före 1178.

Under 1100-talets sista år flammar intresset för försvarsanordningar upp i Jämtland. Såväl 1177 som 1178 genomkorsas landskapet av män i krigiskt syfte.²¹ En vinternatt 1178 stod ett slag ute på Storsjöns is i sundet mellan Andersön och fastlandet. Den drabbningen blev av mycket stor betydelse för Jämtlands och Norges historia. De, som slogs den där natten, var å ena sidan en liten skara vilda och hårdföra krigare, som kallades birkebeinar. Förmodligen kallades de så, därför att de hade björknäver lindad om benen. Deras hövding hette Sverre Sigurdsson och var norsk kungason. Motståndarna var ett rätt stort uppbåd av jämtbönder och deras trälar.

Sverres försök att genom Jämtland ta sig in i Norge och där höja upporsfanan, bidrog till det nya försvarsintresset här i landskapet. Kastalen i Brunflo blev en fast stödjepunkt för de svenska intressen, som fanns i Jämtland, planerad eller byggd, som den var intill lagmannens och ärkebiskopens besittning i landskapet.

Brunflo kyrka och kastal. Foto Sven Schylberg.

Sverres seger över jämtarna medförde, att både en kyrka och en kastal restes bredvid varandra ute i Sunne. Kastalen kom på ett särskilt sätt att markera segerherrens makt. Det är idag omöjligt att avgöra, huruvida Brunflokastalens tillkomst gav impulsen till kastalbygget i Sunne eller tvärtom. Sverre kunde dock ej sätta makt bakom sina ord förrän han blev norsk konung på 1180-talet.²²

Mycket talar för, att Brunflokastalen redan fanns eller var påbörjad 1178. Den norske kungens order om uppförandet av ett kapell och en kastal effektuerades, så att det blev ett motdrag till den svenske ärkebiskopens kastalbygge i Brunflo.

Det väldiga tornet – Brunflokastalen – står idag som ett vackert kulturhistoriskt minnesmärke i Brunflobygden. Det vittnar om den tid, då rätten ofta satt i spjutstångs ände, då varje myndighet, som hade anspråk på att bli åtlydd, måste kunna försvara sig bakom tjocka stenmurar.

Tornet blev en tillflyktsort för flyktingar undan grymma och mordiska fiender under 1600-talets krig. Den, som var förföljd av mäktiga fiender, flydde till kastalen, men den blev även en förvaringsplats för män, som begått brott i bygden.²³ I krigstid, nödtid och rövartid blev kastalen bondens trygga tillflyktsort och värn. Främst blev den dock ett minnesmärke över ärkebiskoparna Stefan och Eskils kamp för kristendomens införande i Jämtland.

Foto Sven Schylberg.

Noter

- ¹ Janson, Sverker, Biörnstad, Margareta och Hvarfner, Harald: Jämtlands och Härjedalens Historia. Arkeologisk Inledning, s. 91.
- ² Lundström, Agneta: Jämten 1977, s. 34.
- ³ Raihle, Jan: Brunflobygden, Årgång 28, 1976, s. 21.
- ⁴ Sturleson, Snorre: Konungaboken II, 1869.
- ⁵ Jansson, Sven B. F.: Den runristade sländrissan från Brunflo. Brunflo hembygdsföreningsskriftserie II.
- ⁶ Schylberg, Sven: Lagmansgården Hagnastada. Brunflobygden 1963.
- ⁷ Snorres Konge Sagaer, 1944.
- ⁸ Uppgifter i Antikvariskt topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- ⁹ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia, s. 236.
- ¹⁰ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 337.
- ¹¹ Jämtarnas suppliker 1630—32. Kanc.arkiv, NRA. JHH II, s. 331.
- ¹² Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 360.
- ¹³ Tryggdahl, E. Samling till Jämtlands Beskrivning. Antikvariskt Topografiska Arkivet.
- ¹⁴ Burman, Fale: Dagboksanteckningar, Länsbiblioteket, Östersund.
- ¹⁵ Akt 70, Lantmäterikontoret, Östersund.
- ¹⁶ Berthelson, Bertil: Jämten 1963.
- ¹⁷ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 116 ff.
- ¹⁸ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 132 f.
- ¹⁹ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 133.
- ²⁰ Noderman, Maj: Jämten 1963, s. 4.
- ²¹ Berthelson, Bertil: Jämten, s. 23.
- ²² Cederschiöld, Gustaf: Konung Sverre, s. 126.
- ²³ Brunflo Tingslags Domböcker, Landsarkivet. Jmfr. Ling, Matts: Brunfloboken, s. 91.

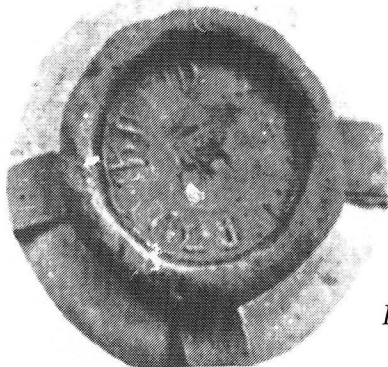

Foto Sven Schylberg.

Gunnar på Vamsta förvarade i mitten av 1300-talet landskapets sigill. Staffan, som levde några generationer senare var också en betydelsefull person med eget sigill.

Från vårdkase och medeltida landvärn till freden i Brömsebro

Av Sven Schylberg

Det finns mycket i Brunflobygden, som anknyter till militära händelser och otrugga tider. Kastalen vittnar om den tid, då befolkningen sökte skydd. Det antyder också närheten till kyrkan. Våra medeltidskyrkor med sina bastanta murar som Frösön, Hackås, Norderön, Kyrkås och Åre har tillkommit inte bara för folks gudsförtröstan utan också för att ge skydd mot fienden bakom de tjocka murarna. Även Brunflo gamla kyrka får räknas hit. Namntraditionen i Brunflo antyder också, att bygden legat i händelsernas centrum vid otaliga tillfällen under århundradenas lopp. Kyrkan och kastalens läge är mycket väl valt ur strategisk synpunkt.

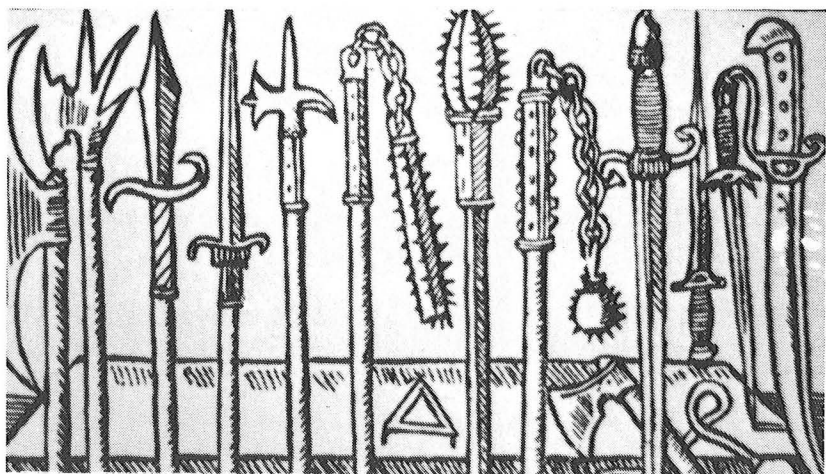
Väster om kyrkan norr om ödesbölet Löfberget möter oss namnet Härsvolln.¹ Enligt traditionen skall här en väldig drabbning ha ägt rum, varvid mycket blod utgöts, så att ingen mer skog ville där växa. Söder om Löfberget ligger den gamla Sankt Olofs källan. Fynd i form av pilspetsar av järn har hittats på flera platser i Brunflobygden såväl norr som väster om kyrkan.

Ett viktigt led i allmogens försvarsberedskap var förr dels landvärnets dels vårdkasarna. Landvärnetsbalken i Magnus Lagaböters landslag² stadgade, att den vapenföra delen av allmogen inte blott skulle skynda till

Väster om kyrkan möter oss Härsvolln, varifrån denna bild är tagen.

Foto Sven Schylberg

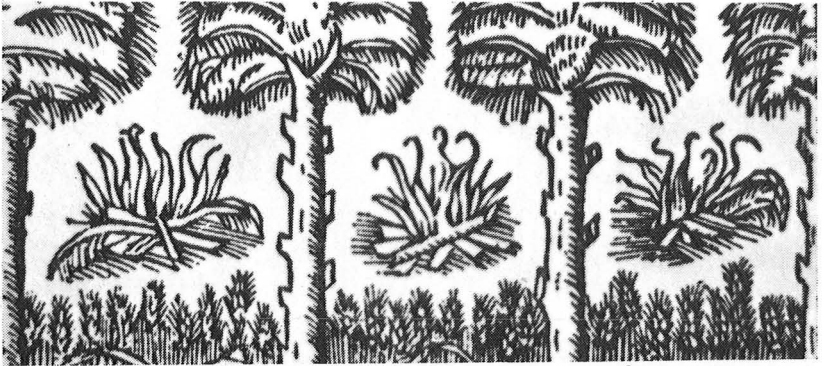

Före handeldvapens tid

hemortens försvar, när krigsfara hotade, utan även hålla egna vapen. En bonde, som ägde en odelad gård skulle hålla båge och pil eller yxa och spjut. I och med att vapentekniken utvecklades kom handeldvapen alltmer i bruk under senare hälften av 1500-talet. Armborsten blev därigenom sällsyntare.³ Landvärnet var ett försvar av ringa effektivitet. Någon exercis eller övning i vapenbruk förekom inte i fredstid. När krig hotade kallades allmogen till vapenting.⁴ Det var därför ej underligt, om stridsviljan var dålig och soldaterna rymde för fienden.

Ett viktigt led i allmogens försvarsberedskap var förr landvärnet. När krig hotade kallades allmogen till vapenting.

Mark uppodlades genom att man svedjade. När Jon i Åkre svedjade, antändes den nedruttnade vårdkasen.

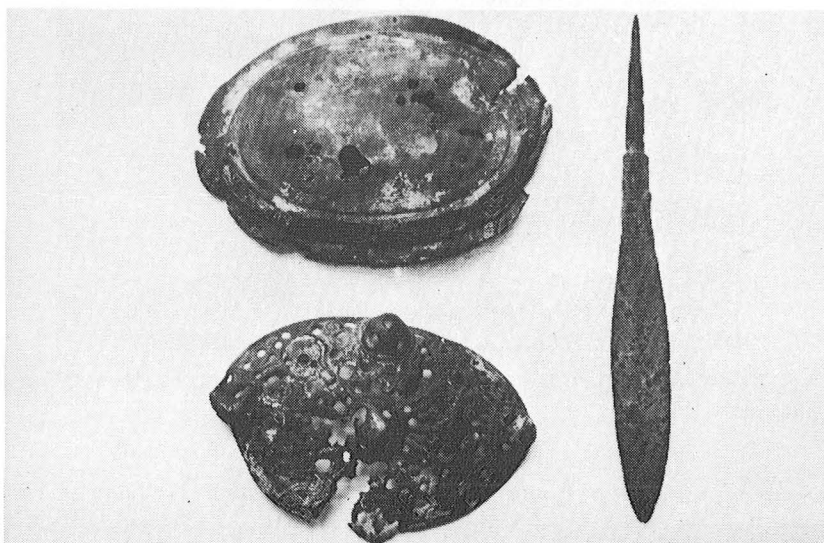
Vårdkasen i Brunflo och Jon i Åkre

Vårdkasarna var också en viktig del i försvarsberedskapen. När krig hotade uppmanades allmogen att iordningställa vårdkasar. Intill skulle finnas en vaktstuga, där de "av gammal tid varit hava", som det heter i äldre norsk lag.⁵ Tre av ortens bönder eller drängar skulle samtidigt vakta vid vårdkasen ett dygn i taget från middagstiden, då avlösning skedde. Somnade någon under vakten eller förorsakade, att vårdkasen tändes i förtid, så skulle han förlora hela sin egendom i löst och fast. Inföll fienden från öster, tändes först den avlägset belägna vårdkasen och därefter så fort sig göra den ena efter den andra västerut över hela provinsen. I våra trakter fanns vårdkasar gränsande till Brunflo på Östberget på Frösön, söderut i Kloxåsen i Näs och på Förberget i Revsund. I Brunflo låg vårdkasen sannolikt på högsta punkten uppe i Vamsta-Åkre. Janrik Bromé har med all rätt påpekat,⁶ att kastalen i Brunflo ej kan ha haft en vårdkase, då den i så fall skulle ha äventyrat såväl tornbyggnaden som den därintill liggande kyrkan. Kastalen har däremot erbjudit en förträfflig utsiktsplats för dem, som hade till uppgift att speja och bevaka orten i orosfyllda tider. Bromé nämner, att en vaete eller vårdkase fanns under medeltiden i Brunflo skog.⁷ Vårdkasens läge framgår av ett brev från 1492, då underfogden i Jämtland, Olof Aslesson skriver ett intyg om vårdkasen i Brunflo.⁸ Denne intygar, att ryktet var osant i anledning av att Jon Benktsson i Aker/Åkre/ var beskylld för att med vilja ha bränt upp veten, vårdkasen, i Brunflo socken. Jon hade bara huggit en svedja i sin egen skog. När han brände den, kom elden av svedjan i den nedruttna vårdkasen. Jon byggde sedan upp igen en ny vårdkase på samma ställe.⁸

Sankt Olovs källa och Brunflo kyrka

Brunflos medeltida historia är dunkel och svåråtkomlig. När de första striderna mellan svear och normmän utkämpades vet vi ej, men fynd och

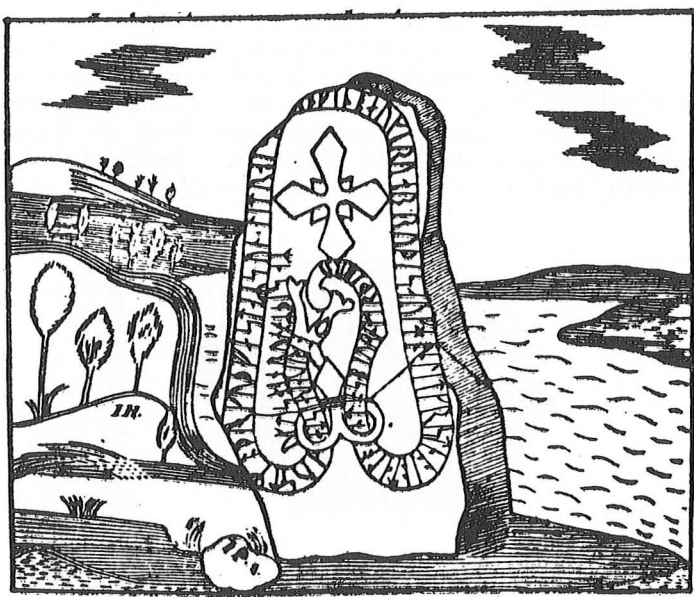
traditionen från vikingatiden visar, att drabbningar ägt rum redan då.⁹ De oroliga århundradena under vikingatiden präglades av en livlig kontakt mellan Nordens folk och kontinentens.¹⁰ Även Jämtland och Brunflobygden påverkades. De danska och norska konungarnas härnadståg satte sina spår även i Jämtland i form av anglosachiskt kulturinflytande.¹¹ Olov Haraldssors härtåg genom Jämtland är de första historiska minnena, som finns bevarade i traditioner. I hans spår följde missionärer, som verkade både i Norge och Sverige. När konung Olav 1030 anträdde färden hem till Norge från Gardarrike, tog han den gamla farleden genom Jämtland över till Verdalen. I Stiklestad stupade konungen den 29 juli 1030.¹² Legendariska minnen från denna färd finns i Brunflo knuten till kyrkan¹³ och källan vid Löfberget.¹⁴ Professor Nils Ahnlund skriver, att ortssågen får en historisk hållning genom att betyga helgonets antagna närvaro en gång i tiden. Ingen tvekan råder om den av Fale Burman 1798 beskrivna, förut av Erik Tryggdahl¹⁵ 1772 omnämnda Olovskällan nedanför torpet Löfberget¹⁶ på prästbordets mark i Brunflo.¹⁷ Där fanns häftigare källsprång, men denna utpekades och namngavs. Jämtland var år 1030 hedniskt enligt Snorre Sturlasson i Olav den heliges saga Heimskringla.¹⁸ Kontakterna med svear och norrmän var redan då livliga. När konungen företog denna färd, for han de vägar, som svearna kände till, berättar sagan. Även om Jämtland vid denna tid var ett självständigt rike, så hemsöktes landet av såväl svenska som norska skattkrävare,¹⁹ som gav upphov till strider.

Spjutspets av järn och oval spännbuckla, som bars av kvinnorna under vikingatiden. Fynd från Grytan. Foto Sven Schyllberg.

Sigtuna — Söderdala — Brunflo

Det var dock ej endast kungamakten, som utgjorde det sammansvetsande elementet. Den norske forskaren professor Edvard Bull pekar på att Jämtland under 1100-talet var ett självständigt bondesamhälle av ålderdomlig typ med livliga förbindelser med den svenska handelsstaden Sigtuna, religiösa och kommersiella.²⁰ Men med Sigtunas nedgång under slutet av 1100-talet minskades värdet för jämtarna av en orientering österut. Denna orientering österut hade fört hit kristendomen till Jämtland och i Brunflobygden hade den fått ett starkt fäste. Runstenens placering på Frösön vid det gamla färjstället vid Östersundet bör måhända ses som en kompromiss mellan de tre avgudahoven på Frösön, i Ås och Odens helgedom i Odensala. Striden mellan kristendom och hedendom tycks i allt väsentligt ha stått, inte om tron eller läran, utan om kulten. Här gällde det att finna en kompromiss mellan de tre gudarna Oden, Tor och Frö.

Runstenens placering vid färjstället är måhända en kompromiss mellan tre avgudahov.

Tidigt och tydligt framträder kyrkan och dess män. De hade att värna om de särskilda fri och rättigheter, som de hade skaffat sig. I Brunflo hade ärkebiskopen i Uppsala²¹ redan vid 1300-talets början en gård i Södergård. Invid denna fanns uppförd en kastal intill en kyrka, som var märklig för Jämtland. Kyrkan var helgad åt Sankt Olov och byggdes

inte långt från Sankt Olovs källan och Jämtlands lagmansgård Hagnastadha, där den mäktige lagmannen bodde.²² Ej osannolikt finns här ett samband mellan kyrkan och den löftesgård ”voti Olavi de Jamcia”, som redovisas vid ärkebiskopens visitation 1303.²³

Professor Jerker Rosén skriver, att de äldsta kristna kyrkorna var enstaka byggnader, som uppfördes på viktigare orter under missionstiden på 1000- och 1100-talen. På ett fåtal ställen byggdes de av sten. Ibland byggdes vid kyrkan ett torn av sten, en s. k. kastal, som kunde användas som försvarstorn.

De äldsta levande stenkyrkorna var enkla men storslagna byggnader från 1000-talet och förra delen av 1100-talet som gråstenskyrkorna i Sigtuna och Gamla Uppsala i Uppland. De hade korsform och mäktiga centraltorn och korsformig plan som kyrkan i Söderala i Hälsingland. Även Brunflo hade en sådan kyrka.²⁴ Vid en analys av de första kyrkobyggnaderna i medeltidens Jämtland framträder Brunflobygden med två mäktiga byggnadsverk utan motstycke i det övriga Jämtland.

Vi känner till mycket lite om 1100-talets Jämtland. Professor Nils Ahnlund visar dock kraftfullt, att mäktiga saker måste ha ägt rum i århundradets första skede.²⁵ Konung Östen i Trøndelagen, broder och medregent till Sigurd Jorsalafare, var den förste av alla Norges kungar, som underlade sig Jämtland. Ahnlund förlägger detta till åren omkring 1120 och påvisar att jämtarnas övergång först 1178 är tendentiös. Att Brunflo redan vid denna tid varit i händelsernas centrum framgår med säkerhet av kyrkans byggande och kastalens tillkomst. Såväl kyrkan som kastalen kom att uppföras efter den gamla färdvägen intill Jämtlands lagmansgård. Båda får karaktären av befästningsverk. Svearnas kontakt med Jämtland synes ha varit starkt förankrad i Brunflo. De första kyrkorna byggdes i trä. Snart växte dock befästningskyrkan fram.²⁶ Den tillkom under församlingarnas grundläggningsperiod. Den antyder strategiska syften. Vad som framförallt framhäver de strategiska syftena, är att andra samhällsmakter än de provinsiella tog del i dess byggnad, framförallt kastalernas tillkomst. Brunflo kastalens tillkomst har ett ursprungligt samband med de biskopliga och svenska intressen, som fanns i Brunflobygden utan motsvarighet i det övriga Jämtland.²⁷

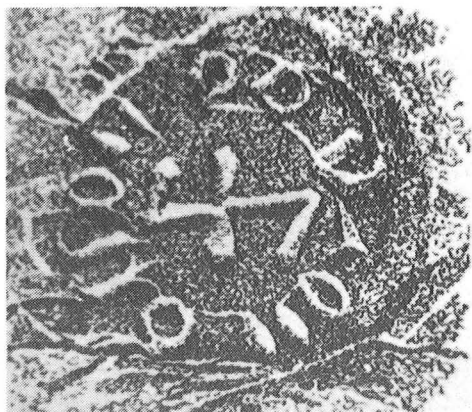
Under 1100-talets sista år flamar intresset för försvarsanordningar ytterligare upp. Såväl 1177²⁸ som 1178²⁹ genomkorsas landskapet av män i krigiskt syfte. En vinternatt 1178 står ett slag ute på Storsjöns is i sundet mellan Andersön och fastlandet. Den drabbningen blir av stor betydelse för Jämtland. Det förvänar därför inte, att Sverre Sigurdsson efter sin seger i Sunne ålägger jämtlänningarna att uppföra en kastal på segerplatsen.³⁰ De främsta maktfaktorerna var den expanderande kungamakten och kyrkan. I Jämtland skärptes förhållandet genom att landskapet kyrkligt sett hörde till Uppsala men politiskt till Norge. Århundradena därefter ger oss lite kunskap om strider i vår bygd. Det är först vid medeltidens slutskede, som Brunflobygden åter kommer i händelsernas centrum.

Sju mörka ofärdsår

15- och 1600-talen var i Jämtland åter oroliga århundraden. Inte minst Brunflobygden drabbades av de krig, som förekom i landskapet. Under de sju mörka ofärdsåren, 1563—1570, utsattes jämtarna för grymheter. När den svenska hären under Knut Soops ledning tågade in i Jämtland i mitten av september mötte den inget motstånd. Norrmännen och befallningsmannen Olof Törrisson, som residerade på Kungsgården på Frösön flydde västerut över fjällen. Allmogen underkastade sig, avgav trohetsed och förklarade sig underdåniga konung Erik. Under senare hälften av november månad 1563 tågade en norsk här om 4.000 man under Evert Bilds ledning över fjällen. Bondehären överraskade svenskarna, som tvingades rymma. Jämtarna tvingades på nytt svärja Fredrik II tro och lydnad. Några månader senare skulle förhållandet vara det omvända igen. Befolkningen klagade över truppersnas inkvartering och lovade själv att försvara sin provins. I själva verket var Jämtland nu försvarslost. Den 8 december 1563 tillsatte kung Erik en ny befälhavare. Det blev den franskfödde äventyraren Claude Collart, som kom att leda ett nytt erövringståg till Jämtland. Den 9 februari på aftonen dirigerade Collart den svenska hären till Brunflo. Dagen därpå brändes kungsgården på Frösön. Befallningsmannen Olof Törrisson flydde, men slogs ihjäl vid länsmansgården i Alsen. Lagmannen Nils Botelsson på lagmansgården Hagnastada i Brunflo blev fångslad och bunden, likaså två andra dansk-norska funktionärer, Nils Stallasven och Nils Skrivare. Vi känner få detaljer om denna ockupation av Brunflobygden, men en samtidig anteckning berättar ”huru obarmhärtigt de handlade med det stackars folket, känner Gud”.³¹ Fienden, dalkarlarna, hade beordrats att plundra och ihjälslå allt.³² Vad de under detta fälttåg lyckades erövra av matvaror, boskap, silver och guld, skulle de sinsemellan få dela och behålla. Innan anfallet skulle befolkningen dock uppmanas att godvilligt svära trohetsed till svenska kronan.

Krigshändelserna under dessa februaridagar var en svår och tung prövning för befolkningen. Många familjer lämnade sina gårdar och flydde över till Norge.³³ Endast de dyrbaraste och nödvändigaste ägodelarna fördes med. Deras övergivna hem blev sedan föremål för plundringar och gårdar brändes.

Men även Collart felbedömde läget och tvingades fly från Norge. Hösten 1564 sammandrogs ånyo avsevärda truppstyrkor till Jämtland. Nyåret 1567 tågade en norsk här över gränsen till Jämtland och svenskarna överrumplades. Innan svenskarna hann gå till motvärn återvände norrmännen. Den 24 februari 1569 sammankallades präster, länsmän och lagrättsmän till Rödön för att avsvärja sig den strax förut avgivna trohetseden till Fredrik II och på nytt betygga Sveriges kung tro och lydnad. För varje fjärding lämnades skriftlig trohetsed. För östra fjärdingen betygades kung Johan III och sonen Sigismund trohet av länsmannen i Brunflo, Nils Eriksson i Bude, Bodal, Anders Hemmingsson i Gusta, Olof Hemmingsson i Öd och Törries Pålsson i Byn, Lockne.

Sigillet för länsmanen i Brunflo, Nils Eriksson i Bude, Bodal.

Foto Sven Schylberg.

Ytterligare infall gjordes, men i övrigt inträffade inga efterräkningar för jämtarna. I juni 1571 återlämnades Jämtland-Härjedalen till Danmark. Det blev fred i fyrtio år. Även kyrkligt kom nu Jämtland till Norge.³⁴ I de räkenskaper, som upprättades 1565 under kriget, finner vi följande gårdar under kronan alltsedan förr. En hel gård Vamsta och Södergård. En tredje del i Åkre. Ett skinn i Västra gården i Grytan och en fjärdedel i Östragården i Viken.

En kunskares från Överbyn

Rykten om fientligheter hade tydligen länge oroat befolkningen. Ännu levde i Jämtland minnet av de svåra prövningarna under sjuårskrigets dagar. En man från Överbyn i Marieby, Erik Pedersson, son till kyrkoherden i Brunflo, Per Andersson, sändes flera gånger av fogden våren 1611 över gränsen till Hälsingland och Ångermanland för att kunska och påverka befolkningen att avfalla från Sverige.³⁵ Under sista färden, 14 dagar före fejden, fängslades han i Härnösand och blev "pinligt sträckt och förhörd". Därefter sändes han till Ryssland. När han efter kriget återkom till sin hembygd, var hälsan undergrävd. Gården Överbyn i Marieby var öde. Husen hade sålts och jorden var obrukad. Han hemställde därför till konungen om ekonomisk hjälp och erhöll skattefrihet dock först på 1630-talet.

Baltzarfejden

De strider under Kalmarkriget, som ägde rum i Jämtland och Härjedalen 1611—13 kom i allmogens mun att benämnas Baltzar fejden efter den svenske befälhavaren Baltzar Bäck. När fejden utbröt utgjorde Jämtland-Härjedalen och Trondheims län en administrativ enhet under landsherren i Trondheim. En fogde förvaltade Jämtland. Alltsedan medeltiden var landskapen relativt självständiga med många privilegier. Endast halv skatt erlades mot i Norge. Befolkningen utgjordes huvudsakligen av bönder på egna gårdar. De hade odelsrätt till sin jord. Tionderegistret från 1600 visar, att i Brunflo fanns 24 gårdar med 96 brukare och i Marieby 4 gårdar med 15 brukare.³⁶

När kriget utbröt utskrevs 2.000 man från Trondheims län och placerades i Jämtland. Dessutom uppsattes två kompanier jämtländska bondeknektar under befäl av Johan Vessling och Henning Jönsson. Befolkningen beordrades att biträda med besoldning och proviant. De jämtska kompanierna drogs samman till Oviken i juli 1611. Alla var svagt utrustade bondeknektar föga benägna för strid.

När de svenska trupperna ryckte in i Jämtland i början av augusti under befäl av överste Baltzar Bäck koncentrerades trupperna till Revsund. När de jämtska kompanierna kommenderades dit, rymde Johan Vesslings kompani till skogs. Den norska hären tog till flykten, när svenskarna anföll. I mitten av augusti var svenskarna herrar i Jämtland. Många jämtar grävde ner sina ägodelar och flydde till Norge.³⁷ De kvarvarande påtvingades trohetsed. Trots underkastelse uppträdde Bäckes knektar brutalt mot befolkningen. 200 jämtar utskrevs till knektar och sändes till andra krigsskådeplatser.³⁸ En del hamnade i Ryssland. Något mer av krigisk natur inträffade ej, men när fred slöts den 18 januari 1613 i Knäred, kom straffet för jämtarna. Jämtland-Härjedalen återlämnades till Norge.

Räfsten med jämtarna 1613

Kristian IV krävde nu en förklaring över jämtarnas förrådiska beteende. En kommission tillsattes. Under september månad 1613 reste denna från tingsplats till tingsplats. I varje tingslag undersöktes varje gård och bebyggare. Hade gårdsägaren svurit svenskarna trohetsed? Hade gårdsägaren tillhört de jämtländska knektar, som ej lydde order? Hade han läst eller hört talas om den svenska proklamationen? I alla sådana fall blev gårdarna förbrutna. Frågan uppkom nu: Hur stor var gården? Det angavs i tunnor utsäde korn. Allt undersöktes noggrant och antecknades. Arrendesumman uträknades för den förbrutna gården. Norm blev 1 1/2 mark i arrende för varje tunna utsäde. Praktiskt taget hela Jämtland hade svurit svenskarna trohetsed. Kungen bestämde därför, att ägarna mot vissa avgifter jämte arrende skulle få sitta kvar på sina gårdar som kronans arrendatorer. De flesta, som dömdes fredlösa, fick åter-

köpa sin fred emot ett visst belopp, fredlösmål. Kommissionen gick hårt fram. Två personer dömdes till döden. Några dömdes till landsflykt. Av Jämtlands 1470 odelsbönder fick cirka 1300 sina egendomar konfiskerade. För Brunflo nedskrevs allt av tingsskrivaren Jens Michelsen, som var bosatt på Södergård i Brunflo.

I Brunflo pastorat flydde 21 bönder, varvid 21 mantal blev öde. 19 blev husarma och 6 mantal togs i bruk av stationerade knektar. Räfste-protokollet visar, att 15 hade utskrivits till knektar i Brunflo under Johan Vessling och tre från Marieby.

Odensala: Sten Simonsson, Johan Lauridsson, Olof Olsson.

Torvalla: Sigvard Eriksson, Olof Eriksson, Olof Olofsson.

Viken: Olof Jönsson.

Lunne: Helge Eriksson. Broder sändes till Ryssland. Jens Olsson.

Solberg: Ingjald.

Grytan: Nils Pedersen, Erik Eriksson, Kjell Eriksson i Grytan

Bleka: Mogens Olsson, Sven Pedersson i Backen.

De hade alla utom en rymt varför de dömdes.

I Marieby var det endast Olof Nilsson i Fugelsta, som gick fri på grund av att han rymde till Norge. I Brunflo var det 15 bönder, som rymde och därför klarade sig. I den stora byn Odensala var det endast Lars Eriksson, som blev fri. I Ope blev en gård fri. I Optand rymde Thord och Peder Olsson och Peder Gudmundsson, varför de blev fria bönder. Gården Lund tillhörde prästen, som förklarades fri.

Lill Grytans gårdens ägare Erik Nilsson och Erik Kjellsson blev fria. Håkansta omnämnes ej. Gerd, änka i Backen, berättade, att denna gård tillhörde några små omyndiga barn, varför den förklarades fri. Peder Karlsson i Viken klarade sig, ty han hade rymt. Samtliga i Vamsta, Lars Mogensson, Peder Eriksson, Engelbrekt Jonsson och Jens Mogensson hade rymt liksom Peder Sigvardsson i Åkre. De blev fria bönder. Mårten Nilsson och Påvel Bottilsson i Sörviken hade rymt och förblev fria. Gården Bude,³⁹ Bodal, låg öde och tillhörde prästen Nils Jonsson, som hade utvandrat till Norge 1601. Gunhild i Torvalla hade blivit änka, då hennes man dödades i kriget.³⁹

Även om bönderna fick stanna kvar på sina hemman, blev deras existensmöjligheter mer begränsade och osäkrare än förut. De kom i ett starkt beroende av överheten. Landsherren kunde efter eget tycke avhysa eller tillsätta arrendatorer. Befolkningen började räkna sina år och händelser efter fejden, som ansågs som ett märkligt tidevarv. Fogden lät ofta muta sig med penningssummor, som han stoppade i egen ficka. Jon Bröddesson i Ope, berättade 1630, att han hade givit fogden Baltzar Kare 20 dlr. i gårdsfästning, men endast erhållit kvitto på 8 dlr, vilket var arrendeavgiften till kronan.⁴¹ Bonden Anders Bengtsson i Torvalla

hade av samme fogde fråntagits sin fädernegård Genvalla.⁴² En livlig omskiftnig av landbönder ägde därför rum i början av 1620-talet. Under de tre första åren bytte inte mindre än 61 gårdar ägare i Brunflo tingslag. Fogdarna var verkliga bondeplågåre. Decennierna efter Baltzarfejden blev hårda år för befolkningen i Brunflo.

Tyranniska fogdar lät ofta muta sig med penningssummor, som de stoppade i egen ficka.

Striderna vid Brunflo kyrka och Bodal

När det dansk-norska kriget utbröt 1643 vidtogs omfattande anstalter för att stärka försvaret. Landvärnets reorganiserades. En omfattande förbättring vidtogs genom den norske ståthållaren Hannibal Sehested.⁴³ När kriget utbröt 1643 drogs även Brunflo in i detta.

Det jämtländska försvaret leddes av överstelöjtnanten vid Trondheims regemente Jakob Mogensen Ulfeldt.⁴⁴ Huvudstyrkan om sexhundra man befann sig den 5 mars vid Revsunds kyrka. Den svenska hären leddes av krigsrådet Henrik Fleming, som befann sig i Borgsjö. Den 9 mars nådde Fleming utan strid Grimnäs. I Sundsjö ämnade denne möta överste Strijk, som kom från Fors över Ragunda. Vid Gällösundet hade jämtlänningarna förskansat sig. När överste Strijk norrifrån kom mot dem, fann Ulfeldt sig nödsakad att retirera mot Brunflo. Bud sändes till södra Jämtland, att folket, där skulle förena sig med Ulfeldts trupper i Brunflo. I Brunflo kom det till strid.

I närheten av domargården angrep Fleming. Jämtlänningarna gick till kraftigt motanfall. Den svenska hären besköts både från kyrkan/kastalen och domargården, så att den svenska truppen måste dra sig tillbaka och invänta huvudstyrkans ankomst. När denna hunnit ett stycke fram på vägen mellan Hornsjön och Bölesjön, uppstod i skogen sydost om Bodal en häftig eldstrid. Vi sköto, berättar Fleming,⁴⁵ det lättaste och lustigas-

De svagt utrustade bondeknektarna var föga benägna för strid.

te, vi kunde. Men sedan denna strid pågått en stund, tog fienden till flykten "som fårhopar" efterlämnande vid vägen fjorton stupade. Många hade fallit inne i skogen. Även de svenske hade förlorat en hel del soldater, däribland kaptenen vid Hälsingeregemente, Sven Ram, som av Fleming berömdes för sitt dristiga mod. Striderna var dock ej slut, utan ytterligare sammanstötningar förekom i byarna öster om Brunflo kyrka.

När svenskarna fick fram sina kanoner och hade lossat några skott var det fullkomligt slut på normännens och jämtarnas stridslust. De flydde västerut. Fleming vilade i Brunflo över natten. Här begravdes de stupade kamraterna. De inhemska förlusterna uppskattades till minst ett 60-tal döda och många sårade. De svenska förlusterna inskränkte sig till 6 stupade och ett 20-tal sårade. Under natten kom en del av ortens bönder till Flemings kvarter och begärde "nåd och fred i Guds namn". Dagen därpå fortsattes marschen från Brunflo till Kungsgården på Frösön. Kriget var slut för brunflobornas del, men ej i Jämtland. Två år senare var dock kriget över. Denna strid blev den sista i Brunflo. Nya tider rändades. Jämtland blev för evigt svenskt och kom ej längre i händelsernas centrum som tidigare.

Noter

- ¹ Jämten, Heimbygdas årsbok 1963, s. 52.
- ² Magnus Lagaböters Landslov.
- ³ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 106.
- ⁴ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 501.
- ⁵ Magnus Lagaböters Landslov: Östberg 1930 och Bromé, Janrik: J/H H II, s. 341.
- ⁶ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 342.
- ⁷ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 342.
- ⁸ DN XIV 180 och DN XIV 267.
- ⁹ Sturleson, Snorre: Konungaboken II, 1869, s. 57 och Snorres Konge Sagaer 1944.
- ¹⁰ Rosén, Jerker: Den Svenska Historien I, s. 200.
- ¹¹ Rosén, Jerker: Den Svenska Historien I, s. 200.
- ¹² Sturleson, Snorre: Konungaboken I, s. 282 och Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I.
- ¹³ Jämten, Heimbygdas Årsbok 1963, s. 41 ff. och Brunflobygden 1963.
- ¹⁴ Akt 70 LMK. Se även fotnot 13.
- ¹⁵ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 80.
- ¹⁶ LMK; Akt 70 och Akt 24. Jämten 1963, s. 50:30.
- ¹⁷ LMK: Akt 24.
- ¹⁸ Sturlusonar, Snorra: Heimskringla, 1872 och Ahnlund, Nils: JHH I.
- ¹⁹ Sturleson, Snorre: Konungaboken II, 1869, s. 57.
- ²⁰ Bull, Edv.: Jemtland og Norge och Ahnlund, Nils: JHH I.
- ²¹ JHD I:59 och JHD I:27.
- ²² JHD I:59 och Jämten 1963, s. 45 ff. samt Brunflobygden 1963, s. 33.
- ²³ JHD I:8, 9, 10, 11. Jmfr. JHH I, s. 184 ff.
- ²⁴ Jämten 1963, s. 47 och JHH I, s. 132.
- ²⁵ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 139.
- ²⁶ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 133.
- ²⁷ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I, s. 133 o. 401 samt JHD 27, 59, DN XVI 111.
- ²⁸ Cederschiöld, Gustaf: Konung Sverre, s. 42 ff och Bull: Det norske folks liv och historie II, s. 212 och Jämtlands och Härjedalens Historia I s. 165 ff.
- ²⁹ Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens Historia I s. 169 ff., Cederschiöld: s. 4 ff.
- ³⁰ JHD 41.
- ³¹ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 92 ff. Bromé ger en god skildring över dessa sju mörka ofärdsår, varför hans skildring följs i denna översikt.
- ³² RA: RR, suppl. jan.—aug. 1563.
- ³³ Jämtländska Räkenskaper 1564—1571 I, s. 112 f. och II, s. 28 ff.
- ³⁴ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 173 ff. Avskrift i Ekdahlska samlingarna, VHAA, har även använts i denna skildring. ATA.
- ³⁵ NRA. Brev daterat 20/7 1632 från Erik Pedersson. Kancelliets arkiv. Se även JHH II, s. 230.
- ³⁶ ÖLA. Tionderegistret 1600—01.

- ³⁷ Petrini, Hasse: Räfsten med Jämtarna 1613, s. 3 ff. och Hackås Sockenkrönika 1976, s. 53.
- ³⁸ Petrini, Hasse: Räfsten med Jämtarna 1613, s. 3 ff. Barstad: Norges Landsforsvar 1604—53.
- ³⁹ Namnet Bude återkommer på flera orter i Jämtland. Förutom i Brunflo även i Hackås. Utmärkande tycks vara en gård i utkanten av socknen, varifrån bud utgått till närliggande bygd. Schylberg, Sven Fäbodars, avradsland, ödesbölen i Brunflo. Brunflo hembygdsförenings Skiftserie I.
- ⁴⁰ Petrini, Hasse: Räfsten med Jämtarna 1613, s. 3 ff.
- ⁴¹ Jämtarnas suppl. 1630—1632. Kanc. arkiv, NRA. Se även Jämtlands Domböcker och Landstingsprotokoll III, s. 14 ff., s. 37.
- ⁴² Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II och Jämtlands Landstingsprotokoll 1621—1643.
- ⁴³ Johnsen, Oscar Alb.: Hannibal Sehesteds Statholderskap 1642—1651, Kristiania 1909.
- ⁴⁴ Barstad: Norges Landforsvar 1604—1643, s. 178 ff.
- ⁴⁵ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia II, s. 354 ff. Bromé ger en utförlig skildring av striden, som här återges översiktligt.

Förkortningar

ATA	Antikvariskt-topografiska arkivet, Stockholm.
DN	Diplomatarium Norvegicum.
JHD	Jämtlands och Härjedalens diplomatium.
LMK	Lantmäterikontoret, Östersund
NRA	Norska riksarkivet
RA	Riksarkivet
RR	Riksregistraturet
VHAA	Vitterhets-historie och Antikvitetsakademiens arkiv
ÖLA	Östersunds landsarkiv.

Källor: Otryckta

Akt 24, 70, LMK

Fale A. Burmans konceptböcker 1793—1802. Vol. 12, ÖLA.

Reformatio forfordiget for Trondhjemsstift anno 1546. Jemteland Prosta Gield.

Oviks prostens säta. Ekdahlska Samlingarna, ATA.

Tionderegistret 1600, ÖLA.

Tryckta

Diplomatarium Norvegicum

Jonsson, Finnur: Fagerskinna. Köbenhavn 1902—03

Jordebog for Jemteland. Fornvårdaren 1:4, 1926

Jämtlands domböcker och landstingsprotokoll 1—3, 1931—39

Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium

Jämtländska räkenskaper 1564—71. 1—2, Lund 1944—48.

Konungaboken af Snorre Sturleson. Översatt av Hans Olof Hildebrand Hildebrand, Örebro, 1869
Magnus Lagaböters Landslov. Översatt av Absalon Taranger. Kristiania 1915.
Petrini, Hasse: Räfsten med Jämtarna 1613. Lund 1959
Sturlesonar, Snorre: Heimskringa I—III. Uppsala, 1872
Snorres Sagaer 1944

Litteratur

Ahnlund, Nils: Jämtlands och Härjedalens historia I
Barstad, H. J.: Norges Landforsvar 1604—1643. Ch. 1905
Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens historia II och III
Bull, Edvard: Det norske folks liv och historie II, 1931
Bull, Edvard: Jemtland og Norge, 1927
Cederschiöld, Gustaf, Konung Sverre, Lund 1901
Den svenska historien I, Stockholm 1966
Johnsen, Oscar Alb.: Hannibal Sehesteds Statholderskap 1642—1651, Kristiania 1909
Jämten, Heimbygdas Årsbok 1963
Noring, Carl: Hackås Sockenkrönika 1977
Planting-Gyllenbåga, G. H. W.: Trondhjems
Ryttarregemente, Lålands och Falsters
Prestdragoner, Stockholm 1900
Schylberg, Sven: Brunflo Hembygdsförening Skriftserie I. Se även Fornvårdaren X:3

Brunfloknektar i fred och i fält

Av Sven Schyllberg.

När Jämtland efter freden i Brömsebro år 1645 kom under den svenska kronan utfäste sig allmogen att sätta upp 300 knektar för att slippa utskrivning. Tillsammans med några kompanier från Hälsinge- och Västerbottens regementen kom det nya regementet att bestå av folk från Ängermanland, Medelpad och Jämtland.¹ Under de år, som Jämtland under 1560- och 1610-talen var i svensk besittning ingick jämtlandsfänikor i den svenska armén.¹

Under våren 1646 uppsattes det nya regementet. Regimentets förste chef blev överstelöjtnanten Thomas Gärffelt. Regimentet kom att bestå av åtta kompanier. Under Karl X Gustafs krig samlades tre av kompanierna om 357 man den 15 mars i Brunflo för marsch sommaren 1655 ner till Polen. Där smälte regimentet snabbt samman genom fältsjuka, rymningar och stridsförluster.³

Efter återerövringen av Jämtland 1658 uppsattes ånyo tre kompanier. Den 16 mars mönstrades de, 325 man starka med härjedalingarna, vid Brunflo kyrka. De fördelades på tre kompanier under kaptenerna Erik Andersson, Anders Harder och Eskil Trälod. Därefter sändes de till Stockholm och vidare till Riga.⁴

I Brunflo fanns den judiciella representationen, när Jämtland blev ett län. Här bodde kronofogden, häradsskrivaren och häradshövdingen/lagmannen.⁵ Den judiciella myndigheten skulle stödja den militära med vissa resurser. Det var allmogens uppgift att föra fram förnödenheter, trossar och personal.

Brunflokontraktet

År 1670 nyorganiserades Jämtlands försvar. Ett nytt regemente bildades med överste Anders Planting-Bergloo som chef.⁶ Den 11 juli 1685 utfärdades en instruktion för ett indelt regemente dragoner. I Brunflo sammanträffade den 7 september 1688 Jämtlands representanter för de olika tingslagen med kungens för en överenskommelse om ett ständigt regemente. Det s. k. Brunflokontraktet kom till, som stadgade om indelningsverket.⁷ Jämtarna hade dåliga minnen av, hur deras soldater hade använts under 1600-talet. De hade regelmässigt sänts till kontinenten. I Brunflokontraktet stadgas, att regementet i fortsättningen skulle "i feijdetider stadigt till landets defension bliva behållet och bundet". Den 15 november 1689 fastställdes av Kungl. Maj:t indelningsverket för ett kavallerikompani och ett dragonregemente. 1689 års indelning reviderades 1695.

Regementet bestod av en regementsstab.⁸ Översten var chef, och man gav regementet namn efter regementschefen. Chef för det nya regementet blev Åke Ulfsparré. I regementet ingick bl. a. präster, regementskrivare, fältskär dvs. läkare och signalister, dvs. musikanter. Det bestod av åtta kompanier, nämligen Livkompaniet, Överstelöjtnantens-, Majorens-, Brunflo-, Ovikens-, Hallens-, Bergs- och Revsunds kompani. Kompanierna uppdelades i sex korpralskap med mellan 20—25 man i vardera. I kompanistaben ingick kompanichef, löjtnant och fänrik. Underofficerare var fältväbel, sergeant, mönsterskrivare, förare, furir och rustmästare. Ursprungligen fanns också tre musikanter; två trumslagare och en pipare. Sammanlagt kom regementet att bestå av 1.048 man varav 48 korpraler. Parallellt uppsattes ett ryttarkompani på 100 man, som rekryterades centralt i Storsjöbygden. Åke Ulfsparré blev ej långvarig som chef. 3/10 1687 utnämndes översten Carl Hård av Segerstad. Den 7 september 1688 slöt denne kontraktet med de i Brunflo församlade allmogerepresentanterna.

Tablå över regementsorganisationen

fr o m 1670

Regementschef (Överste)
(tillika kompanichef vid dragonerna)

<i>Dragonregementet</i>		<i>Kavallerikompaniet</i>	
8 kompanier		1 kompani	
<i>Stab</i>			
Överste (se ovan)	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> Kompanichef (kapten) Löjtnant **) Fänrik Fältväbel Sergeant Mönsterskrivare Förare Furir Rustmästare Pipare 2 trumslagare 6 korpraler 125 dragoner </div>	Ryttmästare	
Överstelöjtnant		tillika kompani-	Löjtnant
Major		chefer	Kornett
Regementskvartermästare			Predikant
Regementspräst *)			Kvartermästare
2 kompanipräster			Mönsterskrivare
Regementsskrivare *)			Barberare (fältskär)
Regementsbarberare *)			Trumpetare
3 barberargesäller			Hovsmed
Regementsprofoss (väbel)			Pistolsmed
3 gemena profosser			Remsnidare
			Profoss
			3 korpraler
		100 ryttare	

*) Tillika predikant, mönsterskrivare resp barberare vid kavallerikompaniet

***) Löjtnanten vid Livkompaniet (överstens kompani) hade titeln kaptenlöjtnant.

Korprals- och manskapsrotar

Socken och by	Inkvarter- ring 1682	1689 års indelning		1695 års indelning		Ändringar 1695—1853
		Komp	Nummer	Komp	Nummer	
<i>Brunflo socken</i>		Liv	IV, 70—73	Liv	IV, 70—74	74 kavallerirote 13/5 1834
Odensala		"	74—79	"	75—79	75—76 hjälprotar 31/12 1827
Torvalla		"	80—82	"	80—81	80 hjälprote 31/12 1827
Ope		Brunflo	66—69	Brunflo	45—46, 89—90	45, 89—90 hjälprotar 31/12 1827;
Solberg		"		"	89—90	46 kavallerirote 1/3 1834
Ånge		"	93	"	70	—
Gusta		"	—	"	71	—
Västeråker		"	103	"	72	Från 1728 Åkre, hjälprote 31/12 1827
Vamstad		—	—	"	73	—
Gärde		"	91, 101	"	74—75	75 kavallerirote 31/12 1827
Lunne (Lund)		"	98—100	"	76—77	77 hjälprote 31/12 1827
Hälle		"	96—97	"	78—79	78 kavallerirote 31/12 1827
Svedje		"	95	"	80	80 kavallerirote 1/3 1834
Grytan		"	106—107	"	81—82	81 kavallerirote 31/12 1827
Optand		"	89—90, 94	"	83—86, 109	83—85 kavallerirotar 1/3 1834
Sörviken		"	V, 104	"	91—92	—
Böle		—	—	"	108	108 hjälprote 31/12 1827
Berge		"	102	"	IV	—
Håkansta		"	105	—	—	—
	3 krp + 17 man	2 krp + 35 man		2 krp + 37 man		
<i>Kyrkås socken</i> ^{*)}		Brunflo	83	Brunflo	99	—
Lungre		"	86, 88	"	100—101	100—101 hjälprotar 31/12 1827;
Bringåsen		"		"		101 upptagen som kavallerirote från omkr 1840
Brynje		"	85, 87	"	102—103	102—103 hjälprotar 31/12 1827
Kläppe		"	80—82, 84	"	104—107	104—105 kavallerirotar 31/12 1827
	1 man	9 man		9 man		
<i>Lockne socken</i>		Brunflo	108	Liv	69	—
Välbacken		"		Brunflo	87—88	—
Byn		"	5	"	I, 1	1 hjälprote 31/12 1827
Berge		"	11, 15, 22	"	2—4	4 kavallerirote 1/3 1834
Loke		"	19	"	5—7	5 kavallerirote 31/12 1827
Östbyn		"	2	"	8	8 kavallerirote 31/12 1827
Bleka		"	1, 12	"	9—10	—
Tand		"	3—4, 6, 8, 18	"	11—15	12—13 hjälprotar 31/12 1827
Ånge		"	I, 14	"	16	16 kavallerirote 6/6 1832 jfr <i>Ede</i> nr 23
Ångsta		"	9, 23	"	17—19	17 och 19 hjälprotar 31/12 1827
Längänge		"	20	"	20	—
Ede		"	7, 10, 16—17, 21	"	21—23, 28	21 kavallerirote 1/3 1834; 23 kavallerirote 31/12 1827 men utbytt mot nr 16 <i>Ånge</i> 6/6 1832
Haxång		"	111, 53—55	"	11, 24—27	24 kavallerirote 31/12 1827
Dövikén		"	61	"	29	—
Rosshol		"	47—52	"	30—35	30 och 35 kavallerirotar 1/3 1834
Espnäs		"	62—63	"	36—37	31 hjälprote 31/12 1827
Haga		"	56—60	"	38—43	38—40 samt 42 hjälprotar 31/12 1827
Valne		"	64—65	"	44	—
Våge		"	46	"	66	66 kavallerirote 31/12 1827
Börön		—	—	Brunflo	67—69	69. kavallerirote 31/12 1827
Lassbyn		Brunflo	13	—	—	—
	2 krp + 23 man	2 krp + 44 man		2 krp + 51 man		
<i>Marieby socken</i>		Liv	54—56	Liv	59—61	—
Öd		"	50—53	"	62—65	62 kavallerirote 1/3 1834
Fugelsta						63 hjälprote 31/12 1827
Byom (Bye)		Liv	47—49	Liv	66—68	—
	2 krp + 11 man	10 man		10 man		

Brunflo kompani

Brunflo kompani rekryterades från Finnäs, Bodsjö i söder till södra Lit i norr. Värviken, Skylnäs och Hollborgen i Revsund och Lockne lämnade sina knektar till kompaniet. Området Odensala, Torvalla och Ope däremot lämnade knektar till Livkompaniet. Underligt nog lämnade Norra Lit knektar till Brunflo kompani, medan övriga rekryterade majorrens kompani. Brunflo församling uppsatte 25 knektar, Lockne 51, Norra Lit 22, Kyrkås 9, Bodsjö 13 och Revsund 6. Inom området uppsattes dessutom ett antal ryttare. Backen nr 58, Viken nr 59, Bodal nr 60, Vamsta nr 61, Lunne nr 62, Torvalla nr 63 och Odensala nr 64—68. Numren ändrades något under åren. Abraham Hülphers omnämner 1775, att i Brunflo fanns 8 25/36 kronor och 31 7/72 skattehemmantillsammans 39 19/24 hemman och 92 rökar med 454 mantalsskrivne personer. Dragonrotar är 12 och ryttare 10. ⁹

Trumslagare, pipare och mönsterskrivare ändrogs redan 1722. 1827 vakantsattes 25 man per kompani. 1833 uppsattes en rotehållsskvadron, varvid 20 fältjägare byttes ut mot 10 hästjägare. Den organisationen varade till 1853, då Brunflo kompani upphörde. De flesta knektarna blev då hästjägare. Några fördes över till Livkompaniet och de övriga till Revsunds- och Hammerdals kompanier. Livskvadronen hade i Brunflo nr 64—81.

JÄMTLANDS KAVALLERIKOMPANIS INDELNINGSVERK

Boställen för befäl m fl

Befattning	1672 Socken	1689 års indelning Socken Boställe etc		1695 års indelning Socken Boställe etc	
Ryttmästare	Rödön	Rödön	Rödögård	Rödön	Rödögård
Löjtnant	Lit	Brunflo	Viken	Brunflo	Viken (Storviken)
Kornett	Ås	Ås	Backen	Lit	Åmundsgården
Predikant	—	Rödön	Backen	Rödön	Dvärsätt

) Sockenangivelserna i de uppgifter om hemmanstilldelningen, vilka ingår i 1672 års rulla, är i många fall otillförlitliga.

Ryttarnas indelning t o m 1853

Socken och by	Inkvarterade år 1672	1689 års indelning Nummer	1695 års indelning Nummer	Ändringar 1695—1853	Socken och by	Inkvarterade 1672	1689 års indelning Nummer	1695 års indelning Nummer
<i>Brunflo socken</i>					<i>Lockne socken</i>			
Lillviken	—	—	58	Till omkr 1825 kallat <i>Viken</i>	Första (Färsta)	—	53	54
Backen	—	—	59	Till 1700-talets mitt tillsammans med <i>Viken</i>	Änge	—	52	55
Bodal	66	60	—		Ängsta	—	54	—
Vamsta	65	61	—		Tand	—	55	—
Lunne (Lund)	67	62	—		Loke	—	56	—
Torvalla	69	63	—	1689 tillsammans med <i>Böle</i>	Välbacken	—	57	—
Odensala	68, 70	64—68	—		<i>Marieby socken</i>			
Ope	71	—	—		Överbyn			
	—	7 man	11 man				58—59	56—57
							2 man	2 man

Den gamle jämtländske soldaten

Soldaterna anställdes på ett kontrakt, som han tog upp gentemot sin rotehållare. De båda skrev under handlingen. Den bevittnades av en militär person. 1687 och 1689 års bestämmelser anger inget bestämt, att soldaten skulle ha torp eller egen stuga. I regel bodde han hos någon bonde. Först 1749 kom bestämmelser om torp. Den torpbyggnad, som finns på hembygdsgården Lill Grytan i Brunflo ger en ganska god bild av knektens bostadsstandard.

Utskrivning skedde efter mantalet. Från 1642 tillämpades en annan ordning för rotering.¹⁰ Roten beräknades efter antalet besuttna gårdar, det s. k. gårdstalet eller röktalet. Detta innebar, att bonden på varje skattemannan icke räknades högre än en, fastän han hade son, måg eller dräng. Varje rote omfattade normalt tio gårdar, varvid till en början ingen skillnad gjordes mellan hela, halva eller fjärdedels hemman. Stora gårdar kunde ensam vara rotehållare på grund av det relativa fåtalet gårdar blev det i Jämtland endast ett hemman i varje rot om en knekt. Grytan i Brunflo hade således två rotenummer. Besuttna änkor och minderåriga, som förut hade varit befriade från knektetalet roterades nu.

Soldatstugan på hembygdsgården är ursprungligen ett soldattorp från Tubäcksnäset, utmärkt till gården Berge i Brunflo. Torpet brukades omkring 1850 av jägaren Lars Back, men övertogs av sonen Nils Magnus Backman, som var den siste hästjägaren på torpet Tubäcksnäset i Brunflo.

soldaten klarade sig med sin enkla lön. Dragonen Lars Bergström i Sörviken, Brunflo,¹² klagade 1770 över att ett jordområde om 4 1/2 maling, utsynt 1758, på grund av olämplig jordmån icke lämnade någon avkastning. Han erhöi i ersättning 7 1/2 maling gott åkerland.

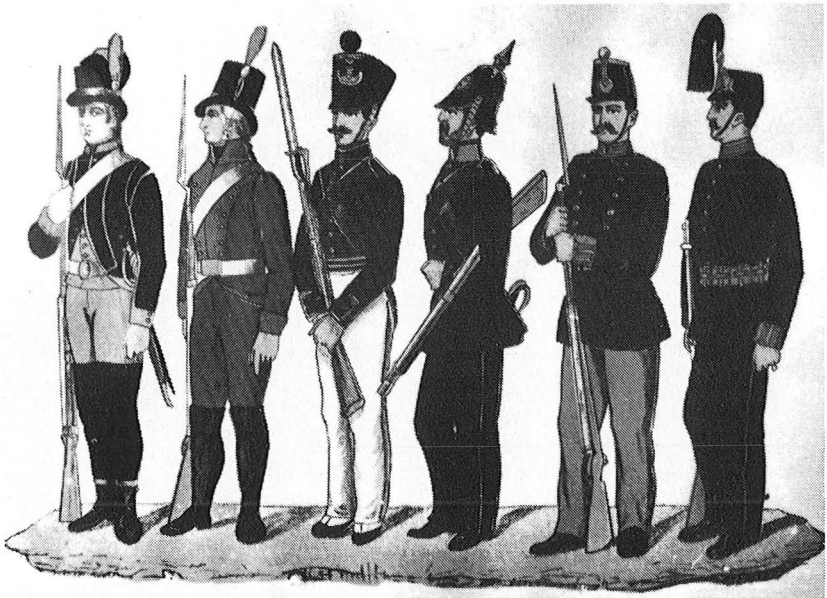
Soldaterna rekommenderades ofta att skaffa sig lättare hantverk. Några av våra soldater blev målare och snickare. Många av våra kyrkor vittnar om soldaternas mödor med pensel och kniv. I Brunflo kyrkas räkenskaper finns flera soldater omnämnda.¹³ Jonas Pålsson Granberg, 1696—1776, dragon och bildhuggare, utförde åren 1745—48 omfattande restaureringsarbeten med tak och fönster i Brunflo gamla kyrka liksom på klockstapeln och tornbyggnaden. Kaptenen Carl Hofverberg, 1695—1765, målade skranket och pyramiderna i Brunflo kyrka 1729. Föraren och rustmästaren Sven Malm, död 1738, snickrade tillsammans med Pär Jönsson från Sunne 64 nya bänkar i Brunflo gamla kyrka 1707 och byggde tillsammans med sonen Anders ett valv i kyrkan 1728. Dragonen Pär Meijer i Brunflo, 1643—1741, snickrade ett stort skåp med lås och smide 1703. Ryttaren Olof Månberg, 1714—1767, död i

Opes spruthus på hembygdsgården är ursprungligen ett ryttarhärbrée från Torvalla.

Änge 1767, var snickare och byggmästare. Petter Olofsson Sabel, dragon vid majorens kompani, målade altarpuppställning och predikstolen i Brunflo 1695. Trumslagaren Jonas Söderplan i Gusta, 1777—1864, tillverkade och målade år 1834 ett ståndur till sakristian i Brunflo kyrka. Timmermannen Lars Ytter, död 1746 i Brunflo, utförde kontinuerliga arbeten på Brunflo kyrkas tak och kastal åren 1739—42. Det anförda ger en antydning om soldaternas betydelse för bygderna kring Storsjön.

Det är ganska svårt att skaffa sig en enhetlig bild av den jämtländske soldaten ifråga om namntradition och anställningstid. Ibland ändrades soldatnamnet. Många gånger flyttade soldaten och namnet byttes. Ibland bar hustrun familjenamnet. Många gånger behöll hon flicknamnet, t. ex. Jons- eller Nilsson. I början av 1700-talet ges sonen faderns soldatnamn. Om en änka gifte om sig, kunde det resultera i att den nye maken övertog föregångarens namn, hustru och torp. Detta kan för släkttforskningen skapa vissa svårigheter. Inom Bergs kompani hette soldaterna merendels någonting på Berg som Västerberg, Norberg och Söderberg. Inom Brunflo var Söderström, Solberg, Salberg, Överberg och Söderplan vanliga namn. I en rulla på 125 soldater hette soldat 124 Punkt och den siste i rullan Slut. Många fick också lustiga namn som Munter och Nykter.

1779

1756

1836

1845

1860

1888

Befälsboställena

Befälspersonerna bodde på ungefär samma sätt som soldaterna. Inom Brunflo avdelades vissa hemman till befälsboställen.

Boställen för befäl m fl enligt 1689 och 1695 års indelningsverk

Befattning	1689 års indelning		1695 års indelning	
	Socken	Boställe etc	Socken	Boställe etc
<i>Staben</i>				
1:e skalmeljblåsare ^(***)	Brunflo	Odensala	Frösö	Rise
2:e skalmeljblåsare ^(***)	Brunflo	Odensala	Frösö	Västbyn
3:e skalmeljblåsare ^(***)	Brunflo	Odensala	Frösö	Stocke
4:e skalmeljblåsare ^(***)	Brunflo	Odensala	Frösö	Glösätt
<i>Livkompaniet</i>				
3:e trumslagare ^(*)	Brunflo	Odensala	Brunflo	Odensala
<i>Brunflo kompani</i>				
Kompanichef	Lockne	Lassbyn	Lockne	Lassbyn
Löjtnant	Brunflo	Vamstad	Brunflo	Berge
Fänrik	Lit	Näset	Lit	Böle
Fältväbel	Brunflo	Hälle	Brunflo	Hälle
Sergent	Lockne	Nornberg	Lockne	Forsta
Mönsterskrivare	Brunflo	Optand	Lockne	Nornberg
Förare	Lit	Kallsta	Lit	Kallsta
Furir	Lockne	Haga	Bodsjö	Finnäs
Rustmästare	Kyrkås	Lungre	Kyrkås	Lungre
1:e trumslagare	Lockne	Rise	Lockne	Rise
2:e trumslagare	Lockne	Vålbacken	Lockne	Forsta
3:e trumslagare	Lockne	Forsta	Brunflo	Lund (Lunne)

En av grundpelarna i indelningsverket var bestämmelsen, att befälet skulle ha boställen.¹⁴ Dessa skulle befälet bebo, sköta och uppbära avkastningen av. Vid Jämtlands regemente skulle boställen finnas för officerare, underofficerare, präster, regementsskrivare, fältskär osv. Trots centralt utfärdade bestämmelser om boställenas utformning, blev de dock rätt så bondska. I Berge bodde löjtnanten och i Hälle fältväbeln. I Storviken bodde löjtnanten vid Kavalleriet. Det blev sedermera ryttmästareboställe 1830 för ryttmästaren vid Livskvadronen. Kompanichefen bodde i Lassbyn i Lockne och sergeanten i Forsta. Rustmästaren för Brunflo kompani bodde i Kyrkås och fänriken i Bye. Inom församlingen fanns 1689 åtta och efter 1695 fyra boställen förutom häradsskrivare-, kronfogde- och häradshövdingeboställena Håkansta, Stor Grytan och Södergård.¹⁵ Valet av boställsplatser skedde omsorgsfullt. Samtliga boställen i Brunflo är vackert belägna. Rent allmänt kallades boställena efter befattningshavaren för löjtnantsboställe, rustmästareboställe, kaptensboställe och sergeantsboställe. Det stämmer dock inte alltid. Efter Stora Nordiska kriget 1721—22 trappade man ner ett steg i graderna. Majoren blev kapten, kaptenen blev löjtnant, men de bodde kvar i sin indelning. Senare blev det så, att befattning, grad och boställe inte alls stämde. Då kunde en löjtnant mycket väl bo på fältväbelsbostället och en fältväbel arrendera ett kaptensboställe. Storviken övergick således från löjtnantsboställe till ryttmästareboställe.

Rustmästaren för Brunflo kompani bodde i Kyrkås, vars boställe numera är Kyrkås hembygdsgård.

Det finns skilda uppfattningar om, hur länge boställena fungerade som boställen. Huvuddelen utom kaptens-, sergeants- och fältväbelsboställena drogs in vid 1833 års löneförordning. Berge och Hälle fungerade ej som boställen efter 1833. 1854 drogs kompanier in. Brunflo kompani upphörde, varvid boställena miste sin funktion som boställen. Det hände dock inte sällan, att militärpersoner bodde kvar som arrendatorer. Storstorvikens boställe fungerade ända till 1881, trots att ny lönerreform kom 1875.

Berge löjtnantsboställe.

Det rådde skillnad på boställenas utseende. Fortifikatören Erik Dahlbergh skapade de svenska boställena. Han införde köket som förr ej fanns i allmogehemmen. Boställena hade olika utseende och storlek för olika befattningshavare. Löjtnanter, fänrikar och kornetter hade mindre boställen än ryttmästare och kaptener. Ett majorsboställe hade ungefär den disposition som hembygdsgården Lill Grytan i Brunflo har med förstuga, förstugukammare, två salar och kammare på gavlarna.

1731 finner vi i fältväbelsbostället förstuga, förstugukammare och vardagsstuga. Rökgångarna var anlagda, så att eldstad fanns i de stora rummen. Flera boställen från 1830- och 40-talen finns kvar. Beträffande Berge, så fanns där 1783 en byggnad i stil med Erik Dahlberghs ritning. Den flyttades på 1860-talet till Vitgården i Lockne, där den nu står.

Berge löjtnantsboställe var ett karaktärshus från 1733 om $24 \times 14 \frac{1}{2}$ alnar. En drängstuga fanns öster på gården från 1749 och 1772 byggdes en bagarstuga, som var 12×8 alnar. 1835 uppfördes ny våningsbyggnad, en bagar- och en drängstuga om 9×9 alnar, en förstuga om 4×4 alnar och en mellankammare med måtten 4×5 alnar.¹⁶

Hälle fältväbelsboställe byggdes 1717 och hade måtten $23 \times 10 \frac{1}{2}$ alnar.

Ny gäststuga uppfördes 1750. 1805 uppfördes ett hus om 16×11 alnar och 1869 ett hus med måtten $35 \frac{1}{2} \times 32$ fot.

Vikens löjtnantsboställe fick 1699 en byggnad söder på gården med måtten 9×11 alnar med förstuga. Nytt karaktärshus uppfördes enligt 1735 års resolution med måtten 24×12 alnar omfattande förstuga, kök mitt emot sal och två kammare. 1842 fick bostället ny karaktär med ett hus om $27 \times 14 \frac{3}{4}$ alnar. Kakelugnar insattes och huset försågs med tapeter.

Befällets avlöning utgick dels i räntor från tilldelta kronohemman dels i underhållsspannmål av kronotionen. Befälshemmanen var fritagna från knektehåll och utskrivning mot att de betalade sina officerare räntan och förhöjda rotepennningar.¹⁷

Storvikens löjtnantsboställe

När man läser husförhörslängder och besiktningsprotokoll, får man intrycket, att det fördes ett ganska högt och ståndsmässigt liv på Vikens löjtnantsboställe. Den förste löjtnanten på bostället var Gabriel Lilliesvärd, som bodde där åren 1687–95.¹⁸ Han efterträddes av Lars Riddersvärd, som innehade bostället till 1704. Riddersvärd dog i sibirisk fångenskap 1716. Han efterträddes av Samuel Stridman. Denne avled 1714. Hustrun överlämnade två år senare ett epitafium till Brunflo kyrka över sin make.

Åren 1719—22 beboddes Viken av Johan Lindstedt. Han sårades dödligt 1721 under en strid med ryska kosacker. Daniel Nandelstedt efterträdde 1722 Lindstedt, men innehade bostället endast i två år. Han deltog 1721 i striderna i Sundsvall under löjtnant Lindstedts befäl, tillfångatogs av kosacker och fördes till Petersburg, men återkom samma år.

Åren 1724 till 1728 innehades bostället av Anders Örbom. Denne efterträddes av Lennart Swede, som bodde på Viken i tretton år. Även Swede hade varit i rysk fångenskap i Sibirien, men fått återvända. Swede brukade sin gård Viken väl och anlade bland annat fäbodrar i Löfsåsen.¹⁸

Åren 1741—43 innehades bostället av Samuel Söderman. Denne överlämnade det till Daniel von Nandelstedt och han i sin tur till Anders Örbom, som efterträddes av Gustaf Gyllengranat. Åren 1772—80 beboddes bostället av den kände Gustaf Reinhold Marcks von Würtemberg. Han blev chef för Jämtlands lantvärnskår.

De följande åren beboddes Viken av Carl Joakim Örbom, Johan Rosén von Rosenstein, Otto Ludvig Bennet och Bernhard Mattias Martin. Martin erhöll 1809 ryttmästares rang och flyttade från Storviken till Böle vid Linehäll i Brunflo. Martin är mest känd i Jämtland som salpetersjuderistryesman och i Böle drev han salpetersjuderi.¹⁹

Ryttmästare Carl Fredrik Ahlgren. Ryttmästare Jacob Cederström. Zetterströmska samlingarna. ÖLA.

Åren 1813—18 bodde på Storviken Emanuel Severin Schlüter och 1818—28 Carl Fredrik Toutin, som fortfarande har ättlingar i Brunflo. En annan intressant person på Storviken var Christian Günther, 1828—34. Denne avancerade till generalmajor i rysk tjänst på 1860-talet och har litterärt behandlats av Anna Werner. Åren 1834—42 innehades bostället av Nils Isac Reinhold Schröder och 1842—55 av Georg Adlersparre av den kända Adlersparresläkten. Han efterträddes av Carl Fredrik Ahlgren, som bodde på Viken till 1855. Den siste ryttmästaren på Storviken blev 1863 Jacob Cederström, en krigskämpe, som frivilligt hade deltagit både i dansk-tyska kriget och i nordamerikanska inbördeskriget. 1873 avled Jacob Cederström. Sterbhuset överlämnades till ryttmästare Hartman och 1881 drogs Storviken in som boställe. Bland kända arrendatorer efter denne kan nämnas Tell Osterman och majoren Johan August Sandler, farfar till doktor Olof Sandler, som var provinsialläkare i Brunflo på 1950- och 60-talen och numera är bosatt i Uppsala.

Vikens löjtnantsboställe 1884. På trappan major J. A. Sandler och hans bustru.

Militärens betydelse för Brunflobygden

Författarna Per Nilsson-Tannér och Gustaf Näsström har pekat på militärens betydelse för bygderna här i Jämtland. De militära personer, som bosatte sig i Brunflobygden kom ofta söderifrån och förde med sig kunskaper i jordbruk och binäringar. De ivrade för fårskötsel och nya gödselmetoder. De anlade fåbodrar och kryddgårdsländ.²⁰ Namnet Kolåsen i Åkre och Berge har i själva verket uppkommit av blomkål, som odlades i fåbodarna, men namnet har sedan förvanskats. Vid syn i Berge år 1782 uppgavs, att fåbodrar hade anlagts i Kåhlåsen åren 1758 och 1766 av kaptenen Alexander Magnus Planting. Där fanns krydd- och kålgård. Humlegårdar och kålsånger hölls vid denna tid endast av präster och ståndspersoner i Brunflo. Vid syn på Hälle fältväbelsboställe 1741 och 1747 hade fältväbeln Borrmann anlagt fåbodrar vid Tubåcken. Abraham Hülphers²¹ berättar i sin jämtlands beskrivning 1775, att flera ståndspersoner försökte hjälpa bygdens befolkning, som jämte Frösöborna var de mest civiliserade i landet. Vid rusthållen Viken och Backen hade generalmajoren Segebaden, då han var överste och framlidne kammarrådet Woltemat 1764 nedlagt mycken kostnad för åkerdikning, som förut sällan hade varit brukligt i Brunflo. En mängd stenråsen hade med dryg kostnad bortforslats och en vidlyftig mosse hade utdikats. Av speciellt intresse var den kruttillverkning, som bedrevs av Martin i Båle. Militären införde järnplogen och påverkade hästaveln.

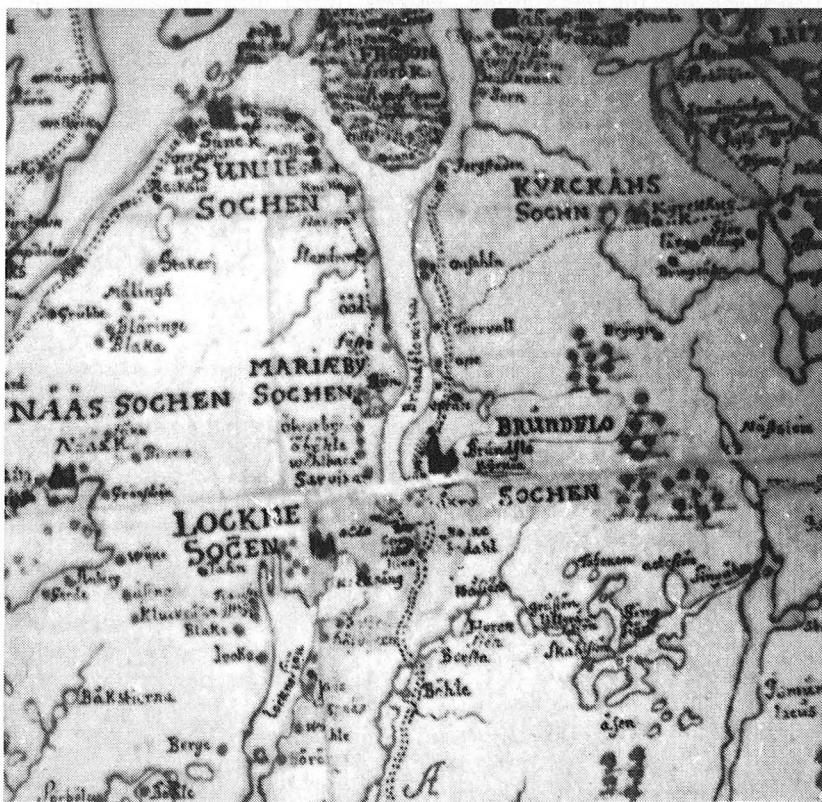
I början av 1700-talet försökte många dock köpa sig fri från en vistelse i Jämtland. Under den första indelta tiden var det säkert kärt, när man var adelsman, talade ryska, tyska eller finska och kom till Jämtland med fasoner från besittningarna på andra sidan Östersjön. Konflikter uppstod med den jämtländske bonden, prästerskapet och kronobetjäningen, som satte sina spår även i Brunflobygden, ej minst i samband med kyrkobygget på 1770-talet.²²

Hälle fältväbelsboställe

Brunflo kompani i krig

I krigshändelserna 1718—1719 omkom sextiofem man ur Brunflo kompani, varav tio från Brunflo församling. Fyrtiofyra omkom under själva snöstormen och elva av efterverkningarna. När ryssarna anföll och brände Sundsvall 1721 stupade i Selånger den 25 maj 1721 Olof Jönsson från Lund, Carl Persson och Jöns Öhnesson från Odensala. Löjtnant Johan Lindstedt, Storviken och Per Månsson Vamsta, sårades den 25 maj. Den förstnämnde avled 12/6 1721 och den senare i juli. Åren efter krigshändelserna var hårda för befolkningen. 1743 var sjuhundra nummer vakanta. De, som dog i fält, fördes sällan in i hembygdens kyrkoböcker. De försvinner och blir för oss okända soldater.

Geografisk karta över Brunflo med angränsande socknar av Kristoffer Stenklyft år 1683.

1788 kom Sverige först i krig med Ryssland och senare med Danmark—Norge. I mars 1789 bevakade sex man ur Brunflo kompani ryska fångar i Hagaparken i Stockholm. Tolv var placerade på Vaxholm och fyra på Dalarö. Senare på sommaren kommenderades en del till Göteborg och Marstrands fästning i Varberg. På sensommaren 1789 överfördes fyrahundra man till Finland. Av Brunflo kompani vakantsattes trettionio man, varav tio döda, två var sjuka och återstoden var i Stockholm samt två var borttappade. I fältsjukan dog cirka sextio man. Femton försvann som okända soldater. I ett brev skildras soldaterna i Stockholm på följande sätt: "Manskapet var gott men bondaktigt. Ovanan att komma utom sina gränstrakter gjorde dem halvt förvillade på Stockholms gator. De voro dock ej så enfaldiga som de sågo ut. Regimentets beklädnad var den sämsta i hela armén. Livmunderingen var utnyttjad i många år före den svenska dräkstens antagande och kapporna det enda dugliga voro en gåva av Stockholms borgerskap, då truppen 1743 var här till tjänstgöring. Folkets ovana med levnadssättet och stadsluften gjorde att de sjuknade och dogo till ett större antal än man väntat av innebyggare från ett hårdare klimat. Det låg ett skimmer över Gustafs dagar . . ."²³

Jämtlands lantvärn

Natten den 26 september 1788 var det livligt i Brunflo. Häradshövdingen Anders Wasell hade lagt sig att sova, när det på natten bultade på dörren. Länsmannen Oldberg från Undersåker hade ridit den långa vägen Undersåker—Brunflo och hade mycket att berätta. Gränsbefolkningen uppe vid Skalstugan och Anjan hade rapporterat, att norska förband höll på att samlas vid gränsen. Anders Wasell på Södergård tog kontakt med ryttmästaren Anders Tideman, som var den ende militäre chefen här. Kontakt togs också med kyrkoherden Dr Vilhelm Gustaf Zetterberg på Lill Grytan i Brunflo. De tre smidde sina planer. Dagen efter utgick kurirer från Brunflo till Sunne, Hackås, Ås, Revsund och Sundsjö uppmanande befolkningen att gripa till vapen vid jämtlandsgränsen. Fyratusen man samlades inom en vecka försedda med jaktgevär och hötjugor ledda av länsmännen. De norska truppsamlingarna var dock bara en fint. Det blev inget anfall, men det var en ganska dramatisk situation i Jämtland mot bakgrunden, att jämtarna var befriade att sätta upp lantvärnsförband vid denna tid. Det skedda kan således betraktas som en föregångare till vårt jämtländska hemvärn, som fick ovanligt stor anslutning.

Krigen 1808—1809

Krigen 1808—1809 var händelserika och dramatiska för soldaterna i Brunflo kompani. Kompaniet samlades i början av mars för att bevaka vägarna mot Norge. Därefter grupperades kompaniet om till Sköns socken vid Sundsvalls kusten. I mitten av maj kom order, att Livkompaniet, Majorens och Brunflo kompani skulle ner till Vänersborg och där underställas Västra Armén. Truppen avgick den 18 maj 1808 och var i Vänersborg den 10 juni. I en rapport meddelas den 14 juni: "Denna trupp har efter 175 mils marsch hitkommit utan att hava en enda sjuk, så mycket mer oväntat, som regementet ej sedan 15 år erhållit beklädnad och vid ankomsten hit var utan skor." Bataljonschefen major Gyllenskepp beröms. "Där befälet förstår och vill soignera soldaten, har doktorn föga att göra".²⁴ Många var dock sjuka och även väl förplägade. I Västra Armén försvinner många soldater ur våra rullor och kyrkoböcker.

I början av april 1809 gick regementet efter att ha återvänt till Jämtland till Härnösand. Ryssarna hade landstigit i Umeå och gick till offensiv över Torneå och mot Grisslehamn. På kvällen den 5 juli 1809 kom Jämtlands regemente i strid med ryska trupper vid Hörnefors. Många ur Brunflo kompani var med vid den förpost, som fanns två kilometer framför huvudstyrkan. De överrumplades av kosacker. Förlusterna på den svenska sidan blev fyrtioåtta döda, åttiosex skadade och trettiofem tillfångatagna. De ryska förlusterna var trettioen döda och ethundra-femtiosju skadade. Förlusterna inom Brunflo kompani var fem saknade och döda och fem skadade tillika fångar.

Saknade och döda

- Nr 3 Johan Berglund, Berge,
Lockne
Nr 19 Anders Englund, Änge,
Lockne
Nr 48 Olof Wikholm, Värviken,
Revsund
Nr 75 Nils Gerdlund, Gärde,
Brunflo
Nr 118 Pehr Rask, Prisgård, Lit

Skadade tillika fångar

- Nr 12 Elias Roos, Tand, Lockne
Nr 16 Erik Englund, Ångsta, Lockne
Nr 46 Jonas Nyberg, Solberg, Brunflo
Nr 57 Johan Sjöblom, Hunge, Bodsjö
Nr 124 Olof Hall, Halåsen, Lit

Regementets förluster var femton döda och tjugotvå skadade. Tjugoåtta togs till fånga av fienden. Den här striden var den sista krigshändelsen för regementet. Kriget var slut. Soldaterna återvände till sina rotar och befälet till sina boställen.

Finländska officerare överfördes till svensk tjänst. En av dem var Johan Fredrik Eek, känd genom Fänrik Ståls sägner från finska kriget som den tappre översten Eek. Han var åren 1813—17 chef för Jämtlands Fältjägarregemente. Eeks dotter Hedvig Charlotta, född 15/5 1799 gifte sig med majoren Gustaf Emanuel Dillner, född 5/2 1792, chef för Brunflo kompani på 1830-talet och död i Lassbyn, Lockne, 16/4 1834.

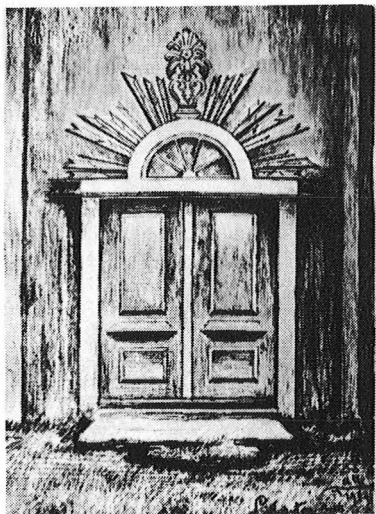
Krigskämparna mötte föga tack för sina insatser i kriget. Officerarna sökte i Jämtland leva upp till vad man begärde av en ståndsperson, men när de återkom till landskapet, blev många bönder och glömdes bort. Översten Eek slutade sina dagar som stuveriarbetare i Stockholms hamn. Många av dem, som gick kvar i tjänst, drabbades av ekonomisk misär såsom majoren Gustaf Emanuel Dillner, som tog sitt liv 1834.²⁵

Dillner — Götiska förbundet

Lill Grytan

I vårt landsarkiv finns brev med skakande episoder om majoren Gustaf Emanuel Dillner. År 1834 orkade denne inte stå emot den ekonomiska misären och de krav familjen och omgivningen ställde. Gustaf Emanuel Dillner var en av de entusiaster, som i början av 1820-talet ingick i Götiska förbundet tillsammans med brodern teol. doktorn Erik Johan Dillner. Denne bar i förbundet namnet Styrbjörn och besjöngs varmt av förbundets medlemmar. Dillner fick kontakt med Esaias Tegnér och sekreteraren Adlerbeth. Dillner var uppfylld av fosterlandskänsla, när han bad Tegnér skriva en sång till Jämtlands fältjägare. En av stroforna anknyter till bygdens försvar från kastalen vid Brunflo kyrka. Den stolta sången är idag fallen i glömska. Endast kastalen finns kvar och kastar sina långa skuggor över de gamla krigskämparnas gravar. Många glömdes på fjällen, i Finland och på främmande slagfält som jordade okända soldater. Vi Brunflobor må dock ej glömma namnet Dillner. Det lever kvar i vår hembygdsgård. Majoren Anders Dillner, född 12/6 1755 var ägare av Lill Grytan genom gifte 6/2 1802 med Maria Elisabeth Roberg, född Aman 1767, och till sin död 1811. Dillner deltog i Finska kriget och hustrun Maria Elisabeth bodde kvar på gården till sin död 15/3 1834, 67 år gammal. 1826 sålde hon gården till bonden Nils

Bolin.²⁶ Enligt den lokala traditionen skall hembygdsgården genom majorskan Dillner ha fått sitt nuvarande utseende genom om- och tillbyggnad 1812²⁷ medan en annan uppgift anger majoren Gustaf Emanuel Dillner, som gårdens byggherre år 1822.²⁸ Namnet Dillner bör vi därför varmt minnas i vår bygd. Dillner är skaparen av vår vackra hembygdsgård Lill Grytan.

Foto Sven Schylberg.

Noter

- ¹ Östergren, Stefan: 1645—1670, s. 13 f. och s. 168. Kungl. Jämtlands Fältjägarregementets Historia. KJFH.
- ² Kiaerland, Lars; Det norske Jemtlandskompaniet 1624—1645, s. 159, KJFH. Aven Berg, Lars, KJFH: s. 143.
- ³ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia III, s. 106, Östergren, Stefan, s. 16 ff. och Berg, Lars: KJFH, s. 145 ff.
- ⁴ Östergren, Stefan, s. 27, KJFH.
- ⁵ Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia III, s. 82 ff. och Ling, M.: Brunfloboken.
- ⁶ Sjöstedt, Gunnar: KJFH, s. 216.
- ⁷ Berg, Lars: KJFH, s. 294 ff. och Bellander, Erik: KJFH, s. 330 ff. samt Blumfeldt, Evald: KJFH, s. 225.

- ⁸ Major Lennart Westerberg, Frösön, höll vid Brunflo Hembygdsförenings årsmöte våren 1976 ett intressant föredrag om Brunflo knektar i fred och i fält. Anförandet upptogs på band och undertecknad har efter benäget tillstånd av Lennart Westerberg använt detta i denna artikel, vars disposition utgörs av Westerbergs framställning. Författaren framför till denne ett varmt tack dels för detta dels för de synpunkter Westerberg framfört vid genomläsningen av detta manuskript, som ytterligare kompletterats med uppgifter från Kungl. Jämtlands Fältjägarregementets Historia och annan litteratur om soldaternas och befälets liv och leverne i Brunflobygden under de trehundra åren.
- ⁹ Hülphers, Abr.: Samlingar till en Beskrifning över Norrland. Andra Samlingen om Jämtland, s. 38 ff. 1775.
- ¹⁰ Östergren, Stefan: KJFH, s. 168 ff.
- ¹¹ Östergren, Stefan: KJFH, s. 179 ff.
- ¹² Lund, Gustaf: KJFH, s. 248.
- ¹³ Nodermann-Hedqvist, Maj: KJFH, s. 428 ff.
- ¹⁴ Lund, Gustaf: KJFH, s. 248.
- ¹⁵ Ling, Matts: Brunfloboken och Bromé, Janrik: Jämtlands och Härjedalens Historia III.
- ¹⁶ Lund, Gustaf: Jämten 1963.
- ¹⁷ Östergren, Stefan: KJFH, s. 168 ff.
- ¹⁸ Schylberg, Sven: Fäboddar, avradsländ, ödesbölen i Brunflo före laga skiftet, Brunflo Hembygdsförenings skriftserie I. Även Fornvårdaren X: 3.
- ¹⁹ Wiklund, Olof: Dagboksanteckningar från 1820-talets Brunflo. Sammanställda av Sven Schylberg. Brunflo Hembygdsförenings skriftserie III. Dagboksanteckningar av Bernhard Mattias Martin. Publicerade i Brunflobygden.
- ²⁰ Schylberg, Sven: Fäboddar, avradsländ, ödesbölen i Brunflo.
- ²¹ Hülphers, Abr.: Samlingar till en Beskrifning över Norrland. Andra Samlingen om Jämtland, s. 38 ff.
- ²² Schylberg, Sven: Brunflo kyrka 200 år. Brunflobygden 1975.
- ²³ Barfod, C. J.: Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållande 1788—1794. Stockholm 1846, s. 573.
- ²⁴ Enligt uppgift av major Lennart Westerberg. Se även KJFH.
- ²⁵ Norrländska Slägter. O. C. Ahlström. Östersund 1890. Även AII:3. ÖLA.
- ²⁶ Boupppteckningar och Lagfartsbevis. ÖLA.
- ²⁷ Enligt uppgifter hittade vid renovering av hembygdsgården 1952 och enligt anteckningar av L. P. Hansander i en historik över Lill Grytans gården.
- ²⁸ Länsantikvarie Erik Festin anger Gustaf Emanuel Dillner som gårdens byggherre i Jämten 1933. s. 112.

Källor och Litteratur:

- Ahlström, O. C., Norrländska Slægter. Östersund 1890.
Barfod, C. J.: Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållande 1788—1794. Stockholm 1846.
Brunflobygden 1945—1975. Årsskrift för Brunflo församling.
Brunflo Församlings kyrkoböcker. Landsarkivet, Östersund, ÖLA.
Brunflo Hembygdsförenings Skriftserie I och III.
Brunflo Tingslag. Bouppteckningar och Lagfartshandlingar. Landsarkivet, Östersund.
Hülphers, Abr. Samlingar till en Beskrifning öfver Norrland. Andra Samlingen om Jämtland.
Jämtlands och Härjedalens Historia III av Janrik Bromé.
Kungl. Jämtlands fältjägerregementets Historia.
Ling, Matts: Brunfloboken.
Uppgifterna i tabellerna bygger på följande källor:
1) Indelningsverk och jordeböcker 1689 och 1728
2) Generalmönsterrullor 1692—1851
3) Rullor 1672, 1686 och 1695¹⁾
Uppgifterna är hämtade ur Kungl. Jämtlands Fältjägerregementets Historia och är sammanställda av arkivarien Lars O. Berg.

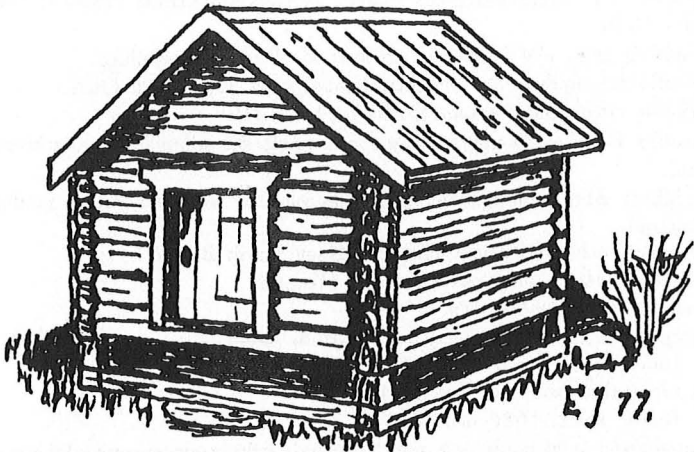
Kyrkklockorna

*När klockorna mäktigt ljuda
kring nejden från Brunflo kastal
de än, liksom fordom, bjuda
till möte med Gud i hans sal.*

*I sekler sitt bud de bringat
till byarna vida omkring,
i ofred de även tvingat
till samling, till mönstring och ting.*

*Kanhända dess budskap just nådde
till männen i bråd skördeand,
men då krig och örlig rådde
det gällde att värna sitt land.*

Ida Andersson

Dragoner och ryttare i Marieby

Några axplock ur vår militära historia

av

*Eric Johannesson, nuvarande innehavare
av ryttartorpet n:o 56 Överbyn*

När Jämtland vid freden i Brömsebro den 13 augusti 1645 införlivades med Sverige, uppkom för de svenska myndigheterna en rad nya frågor och problem. En sådan fråga var ordandet av det nya områdets försvar.

Efter underhandlingar på Frösön mellan representanter för kronan och Jämtlands allmoge, tecknades kontrakt den 10 november 1645 om ett "ständigt knektehåll". Enligt detta kontrakt förband sig jämtarna, att mot befrielse från utskrivningar, hålla 300 soldater. Dessa 300 man ingingo som 3 kompanier i det i januari 1646 uppsatta Ångermanlands, Medelpads och Jämtlands regemente eller Gerffeldts regemente, som det ofta kallades, efter sin förste chef, överste Thomas Gerffeldt. Av dessa 300 soldater rekryterades 16 från Brunflo tingslag.

I september 1657 då Gerffeldts regemente befann sig i främmande land i krig mot Polen, invaderades Jämtland av en norsk här under befäl av generallöjtnant Jörgen Bjelke. Detta fälttåg resulterade i att Jämtland och Härjedalen erövrades och sattes under norsk administration. Den norska okupationen blev emellertid kortvarig. Redan den 26 februari 1658 slöts freden i Roskilde, då Jämtland och Härjedalen slutgiltigt blevo svenska provinser. Under det korta intermessot hann general Bjelke med att utskrivna 300 jämtar till norsk krigstjänst. Av dessa voro 20 från Brunflo tingslag, varav två från Marieby nämligen: Erich Erichsenn i Överby och Anders Johanssenn i Bij (Bye). Av de utskrivna hann 266 man föras till Trondhjem före fredsslutet. Jämtarna kände sig nog vid denna tid mera som norskar än som svenskar, varför Bjelkes utskrivningar knappast mötts av något större motstånd.

När det Gerffeldtska regementet återkom från fälttåget i Polen 1670, hade det decimerats till ungefär två hundra man. Då uppsattes, huvudsakligen genom värvning, ett nytt regemente, där resterna av det gamla ingingo. Det bestod av två bataljoner fotfolk och ett kavallerikompani. Namnet blev Jämtlands Regemente, och dess förste chef var överste Anders Planting-Bergloo.

Enligt 1682 års Generalmönsterrulla funnos följande Marieby-bor i detta regemente: Dragonerna Nils Gudmundson Swan från Öd, Jöns Dinaesson, Hans Jöransson Flink och Anders Vissnoiskie (polack) från Fugelsta. Korpral Erich Olufsson Drake, dragonerna Pehr Olsson Dunder, Jacob Eriksson Menlös och Mårten Eriksson från Bye, samt korpralen Erik Eriksson Drake från Överbyn.

Den 11 juli 1685 utfärdade Karl XI "Projekt till Dragone-Regiments indelning i Jämtland".

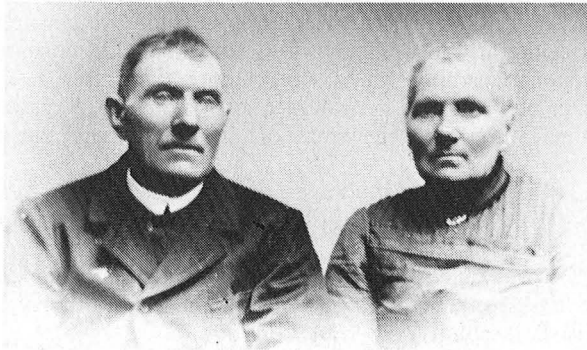
Året därpå den 2—7 juni generalmönstrades regementet av Konungen på Kråkstads ödehemman å Frösön vid Karl XI:s resa genom Jämtland. Han bodde då på Frösö Kungsgård, som 1684 blivit överstebo-ställe och nu innehades av överste Åke Ulfsparre. År 1686 ändrades regementets namn till Jämtlands Dragonregemente.

Det slutgiltiga kontraktet mellan Kronan och Jämtlands allmoge om indelningsverkets genomförande i Jämtland undertecknades i Brunflo den 7 september 1688, och fastställdes av Konungen året därpå. Härvid förbundo sig Jämtlands bönder att hålla 100 ryttare, 48 korpraler och 1.000 meniga dragoner, fördelade på ett kavallerikompani och åtta kompanier fotfolk.

Socknarna indelades i rotar och rusthåll. Varje rote skulle hålla en menig dragon och varje rusthåll en ryttare. För korpralerna inrättades särskilda inkvarteringshemman. Rusthållen förbehölls i äldre tider endast adeln, som mot skattefrihet höll det beridna försvaret. Efter Karl XI:s reformer kunde även vanliga bönder bli rusthållare. De förbundo sig då att mot frihet från utskrivning och viss skattelättnad hålla häst och ryttare jämte utrustning. Rusthållaren fick, om han så ville, själv svara för tjänsten (ryttare å eget rusthåll) eller också, som vanligen skedde, leja en

karl, som då kallades "sventjänare". Titeln rusthållare räknades mycket fin, måhända av att den var kommen från adeln. Den var ett strå vassare än t. o. m. nämndeman och behölls därför livet ut, även om rusthållet upphört. Under senare tid, då hemmanen genom delning blivit mindre, bestodo rusthållen ofta av flera gårdar. Ryttarhästarna alternerade då mellan gårdarna för utfodring och skötsel. Deingo då användas av respektive bönder till lättare körslor.

Marieby socken indelades i 10 rotar, som skulle hålla var sin dragon vid livkompaniet enligt följande:

Ryttaren Anders Öd i Öd med hustru Karin.

N:o 59	Rotehåll	Öd	nr	1.
N:o 60	Rotehåll	Öd		2.
N:o 61	Rotehåll	Öd		3.
N:o 62	Rotehåll	Fugelsta	nr	5.
N:o 63	Rotehåll	Fugelsta		3.
N:o 64	Rotehåll	Fugelsta		1.
N:o 65	Rotehåll	Fugelsta		2.
N:o 66	Rotehåll	Bye	nr	3.
N:o 67	Rotehåll	Bye		2.
N:o 68	Rotehåll	Bye		1.

Vid kavallerikompaniet skulle rusthållen n:o 56 på Överbyn nr 1 och n:o 57 på Överbyn nr 2 hålla var sin ryttare.

De första indelta dragonerna från Marieby hette enligt 1686 års generalmönsterrulla: Måns Hammar, Anders i Målstad och Anders Turs-

bärgh i Öd. Johan Eneberg, Märten Drutzman, Jonas Stöör och Petter Blohm i Fugelsta samt Olof Hammar, Swän Hammar och Anders Hindersson i Bye. Någon rulla för kavallerikompaniet från indelningsverkets tidigare skede finnes icke tillgänglig.

Enligt indelningsverkets grundidé skulle såväl befäl som manskap bo inom sina respektive kompaniområden. Officerare och underofficerare tilldelades boställshemman, vars avkastning jämte kronotionde utgjorde deras lön. Manskapet skulle förutom lön kontant och in natura, antingen åtnjuta kost, husrum och värme hos rotebönderna respektive rusthållarna eller också tilldelas soldattorp. Denna fasta förankring vid hembygden var den indelta arméns starkaste sida. Den kunde därigenom snabbt samlas för mobili-sering, trots gamla tiders dåliga kommunikationer. I det ursprungliga kontraktet om indelningsverkets genomförande nämnes ingenting om soldattorp, men genom enskilda överenskommelser mellan soldater och rotehållare hade nog många knekttorp tillkommit redan från början. För kavallerikompaniets del utfärdades ett kungligt brev år 1690 med tillägg 1691 vari rusthållarna anbefalles att förse ryttarna med torp på byns ågor med avräkning på lönen. Det skulle dröja ända till 1749 innan något reglemente angående soldattorp blev fastställt.

I regel blev det så, att gifta soldater togo torp, medan ogifta innebodde hos rotebönderna.

Reglementet av år 1749 ger följande anvisningar om soldattorpen:

1. Läge på hemmanets utmark, om lägenhet därtill finnes.
2. En stuga med spjäll och bakugn samt en i förstugan avplankad kammarare för matvaror.
3. Stugan 8 alnar lång, 7 alnar bred inom knutarna samt 7 ½ aln hög. Förstugan 3 alnar lång från stuguväggen. Dörrar med gångjärn och lås för förstugudörren samt uti stugan en väggfast säng, en lång bänk och ett bord.
4. Fähus 6 alnar långt, 6 alnar brett, och 3 alnar högt med golv och två bås.
5. En bod med golv 6 alnar i fyrkant och 3 alnar hög.
6. Ett foderhus med loge 6 alnar i fyrkant och 3 alnar högt.
7. Åker vid torpet uppbytes till en målings årligt utsäde samt uppröjes äng som årligen bör ge två lass hö, med stängsel omkring åkern och torpet.

Enligt 1847 års överenskommelse utökades åkern till fyra målningar. Ängen skulle hädanefter vara så stor, att den normala år kunde lämna fyra lass hårdvallshö och sex lass skogsängshö.

Enligt torpreglementet skulle soldaten få besitta torpet endast under den tid han tjänade roten. Här i Jämtland avfattades oftast kontrakten så, att soldaten och hans hustruingo besitta torpet på livstid. Där-

igenom kunde stundom finnas två soldattorp på samma rote, ett med en knekt i tjänst och ett med en avskedad eller en änka som innehavare.

Under äldre tid förvarades kompaniernas materiel i stor utsträckning i sockenkyrkorna. Prosten Plantin i Offerdal anhöll år 1686 hos "Rikets ständer" (riksdagen) att kyrkorna skulle befrias från dragonkläder och särskilt Frösö kyrka från "stycken och laveter". Det verkar som 1600-talets statsmakter fungerade snabbt jämfört med våra dagars omständiga byråkrati, ty redan den 21 oktober samma år utfärdade Karl XI en resolution enligt vilken dragonkläder skulle borttagas ur kyrkorna och ammunition ur Frösö kyrka. Nu uppsattes trossbodar vid kompani-chefsboställena, där kompaniernas utrustningar förvarades, medan soldaternas munderingar förvarades i rotekistor. För kavalleriets vidkommande byggde rusthållarna ryttarhårbärgen för förvaring av utrustningspersedlar till häst och ryttare. Något förordnande om deras byggande förekom aldrig, utan synes det vara en jämtböndernas egen uppfinning. Någon motsvarighet till ryttarhårbärgena förekommer ej i andra landsändar.

Ryttaren Richard Lilo med hustrun Brita, Fugelsta. Ryttare för nr 57 i Överbyn under 1840-talet.

Den största katastrof som drabbat Jämtlands regemente inträffade under general Armfeldts olyckliga fälttåg mot Norge 1718—1719. Då förlorade Marieby lilla socken tio av sina söner i deras bästa år. De flesta av dem omkommo under återtåget på nyåret 1719 av kyla och snöstorm, ”död på fiellet”, som det kort och ödesmättat står i rullorna. Endast två män av tolv från Marieby återkommo till sin hembygd med livet i behåll. Kongl. Jämtlands Dragon Regementes Generalmunster Rulla av år 1720 är en dyster läsning. Här nedan följer namnen på de döda:

Dragon	Jon Ersson Öberg	Öd	3/1	1719
Dragon	Niels Mårtensson Wik	Öd	4/1	1719
Dragon	Carl Andersson Glad	Fugelsta	15/12	1718
Dragon	Niels Jonson Linberg	Fugelsta	18/12	1718
Dragon	Erich Michellson	Fugelsta	25/12	1718
	Wällkomen			
Dragon	Hans Larsson Stridzman	Fugelsta	1/1	1719
Dragon	Ifwar Ohlsson Byfeldt	Bye	1/1	1719
Dragon	Jacob Dahlbeck	Bye	9/12	1718
Dragon	Niels Person Dufwa	Bye	7/12	1718
Ryttaren	Enar Ohlson Öfwerman	Överbyn	4/1	1719

Sammanlagt krävde denna tragedi en tribut om ungefär ett tusen män av Jämtlands redan utarmade befolkning. Vid denna tid fanns det 1.020 hemman i provinsen och icke fullt 17.000 invånare. Två år senare 1721 drabbades regementet av en ny katastrof. En rysk eskader hade landsatt trupper, som plundrade och brände längs Norrlandskusten från Gävle i söder till Piteå i norr. Kavallerikompaniet blev då utkommenderat att försvara Sundsvall. I strid mot numerärt överlägsna kosacker den 25 maj 1721, blev kompaniet nästan förintat.

Det verkar ofattbart för oss sentida ättlingar, hur våra fäder så snabbt kunde resa sig efter dessa dråpslag. Några få decennier därefter upplevde Jämtland en blomstringstid som aldrig förr och knappast senare heller. Vilken seg livsvilja och framtidstro måtte inte ha besjälat detta släkte! Man kommer osökt att tänka på Runebergs ”Bonden Paavo” och ”det tyska undret” efter andra världskriget. Ändå fick jämtarna deltaga i ytterligare tre krig under 1700-talet.

År 1788 befann sig Sverige åter i krig mot såväl Ryssland som Danmark. Då fick dragonerna marschera till Stockholm, medan kavalleriet lämnades kvar för hemortens försvar. Under hösten fortsatte 500 män ända till västkusten, där de övervintrade i Marstrands fästning.

På våren 1789 överskeppades en bataljon jämtar till Finland, där de bl. a. deltog i striderna vid Heitenkoski. I dessa strider stupade många av dem, och många dogo av sjukdom och umbäranden på svensk jord. Endast ungefär 60% återvände levande hem efter detta fälttåg.

Offren från Marieby voro denna gång:

Jöns Östedt,	Öd	stupad i Finland	5/1	1790
Eric Hagström,	Fugelsta	stupad i Finland	23/10	1789
Pehr Södermarck	Fugelsta	Stupad i Finland	9/4	1790
Nils Wik	Fugelsta	död i Stockholm	22/12	1789
Sege Löfgren	Bye	död vid Callmare udd	3/9	1789
Olof Löfgren	Bye	avsked i Stockholm för sjukdom		1789

1797 års rullor upptar följande Marieby-bor: Dragonerna Olof Edwall, Jonas Lindquist från Öd, Anders Fugelstedt, Olof Löfström, Elias Sandin, Johan Sandin, från Fugelsta, Pehr Byström, Jöns Lind och Eric Westin från Bye samt ryttarna Michael Byström och Lars Öfwerfeldt från Överbyn. Ett rotenummer i Öd är tillfälligt vakant.

Det sista krig vari jämtländska trupper deltagit var finska kriget 1808—1809. Då deltog jämtarna bl. a. i drabbningarna vid Wasa och Hörnefors, där några av dem stupade.

Fälttåget mot Norge 1814 ledde icke till några strider, så jämtarna fingo denna gång återvända tämligen helskinnade. Efter detta år har Sverige njutit en lång fredsperiod, som vi få hoppas aldrig blir bruten.

År 1820 ändras dragonregementets namn till N:o 23 Kunglig Jämtlands Fältjägarregemente. Kavallerikompaniet bytte namn redan 1802 och blev Hästjägarsquadronen, som 1830 genom överföring av 200 rotenummer från fältjägarna, fördubblades och blev två skvadroner. 1853 uppdelades regementet i två självständiga kårer. Infanteriet

Ryttaren Olof Petter Gren, Bye. Född 1856. Död 1929.

krymptes ytterligare till 525 nummer fördelade på fyra kompanier och blev nu Kungl. Jämtlands Fältjägare Corps. I samband härmed upphörde roteringen till infanteriet inom Marieby. Redan 1830 indrogos numren 62 och 63 i Fugelsta. Det omorganiserade kavalleriet N:o 8 Kungl. Jämtlands Hästjägare Corps uppdelades på Livskvadron och Allsens skvadron. Dess förste chef var major Georg Adlersparre, son till landshövding Axel Adlersparre och brorson till den från finska kriget och 1809 års statskupp kände general Georg Adlersparre.

Enligt den nya roteringen skulle Marieby socken hålla fem nummer vid hästjägarna. Livskvadronens numrering började nu med: 1 Haxäng, 2 Långänge, 3 Ede, 4 Solberg, 5 Vålbacken, 6 Överbyn, 7 Bye, 8 och 9 Fugelsta, 10 Öd, 11 Slandrom osv.

Hästjägarskvadronens mönsterrullor för åren 1823 och 1845 äro inressanta såtillvida att man i dem även upptagit rusthållarnas namn. I 1823 års rulla står för n:o 56 Överbyn: Rusthållare Olof Olofsson och Sven Andersson med Christian Byström som ryttare, och för n:o 57 Överbyn: Rusthållare Olof Jönsson och Pehr Nilsson och ryttare Pehr Öfwerfeldt. 1845 hette rusthållarna på n:o 56 Olof Olofsson och Per Svensson, medan ryttaren hette Jöns Linderström. På n:o 57 voro Samuel Pahlsson och Per Olofsson rusthållare och Richard Lilo ryttare. Siste ryttaren på n:o 57 Överbyn var Anders Zetterberg.

Efter den nya indelningen 1853 hette hästjägarna inom Marieby enligt 1855 års rulla: n:o 6 Överbyn Jöns Linderström, n:o 7 Bye Anders Ward, n:o 8 Fugelsta Henric Ström, n:o 9 Fugelsta Nils Frank och n:o 10 Öd Carl Forss.

Bland hästjägarskårens rekryteringsrullor finnas en del anställningskontrakt bevarade. Här följer ett enligt originalets stavning:

UTBYTNINGS KNEKTE KONTRAKT.

Emellan undertecknade rusthållare för N:o 10 Öd vid Lif Squadron af Kungl. Jämtlands Hästjägare Corps och Anders Ersson från Marieby och Öd är denna dag öfverenskommelse träffad.

I händelse Anders Ersson blifver till jägare för vårt Nummer antagen istället för vår jägare Johan Öd, förbinda vi oss att till honom hvarje 2:dra Januari årlig lön utbetala Ett hundratio (110) Rd Rmt hvilken lön städsel, servise och alla Kronans kommenderingar i ett som allt äro inberäknade. Dessutom erhåller jägaren vid förfragan fritt husrum å roten, men afgå i sådan händelse enligt öfverenskommelse, af ofvannämnda lön Tjugutva (22) Rd Rmt årligen.

Emot erhållande af nämnda städsel, lön och andra förmåner förbinder jag mig, Anders Ersson, att för Numret tjena Kungl. Maj:t och Kronan, så länge helsa och krafter det tillåta, och mina förmän anse mig duglig.

Med detta kontrakt förklara vi oss å ömse sidor nöjda, som skedde.

Östersund den 10 Mars 1869

Anders Ersson, tillträdande jägare.

Rusthållare:

Eric Westin
 Olof Magnus Christensson
 Lars Olof Larsson
 Eric Håkansson
 Eric Olofsson (bom.)
 Olof Persson (bom.)
 Lars Olof Ersson
 Olof Olofsson (bom.)
 Per Englund
 Jonas Nilsson

Wittna:

Jonas Nilsson
 Mattmar Ubyn
 Bengt Ersson
 Hallen och Mohn.
 Likheten med originalet intygar
 Jacob Löfwenmark (Studerande)

Anders Ersson som var född 1850, övertog vid anställningen sin företrädares soldatnamn Öd.

De sista indelta hästjägarna i Marieby voro: Anders Ed Överbyn (avsked 1905 död 1945), Olof Petter Grén Bye (född 1856 avsked 1905), Olof Kling Fugelsta 8, Anders Paul Frank Fugelsta 9 och Filip Iwar Mikael Strid Öd (hitflyttad från Sundsvall).

Vid studium av gamla rullor, kyrkböcker och husförhörslängder kan man ibland komma en del säregna levandsöden på spåren. Hästjägaren Edfast Silfwer född 1851 (son till fältjägaren Erik Borg, Fugelsta) tjänade för rusthållet n:o 11 Slandrom, men bodde på egen gård i Fugelsta. Han var då samtidigt rusthållare för ryttaren Anders Gustaf Frank på N;9. Silfwer avled på nyårsdagen 1885 efterlämnande hustrun Magdalena och sonen Erik. Fyra månader efter faderns död föddes sonen Karl. I livskvadronens rekryteringsrulla för år 1886 står antecknat för n:o 9 Fugelsta: Hästjägaren A. G. Frank avförd ur rullorna för rymning. I hans ställe anställdes den 14 oktober samma år Anders Paul Andersson Wahlström. Han var född i Älvros 1864 och son utom äkten-skapet till den kände naturläkaren Anders Wahlström (Soln-Anders). Anders Paul Wahlström antog vid anställningen företrädares namn Frank. År 1889 gifte han sig med en av sina rusthållare änkan Magdalena Eriksdotter Silfwer, och får med henne sonen Anton samma år. Frank övertar då såväl Silfwers söner som hans gård. Halvbröderna Karl Silfwer och Anton Frank emigrerade till Amerika i början av 1900-talet. Precis 50 år efteråt voro de hem och hälsade på i sin födelsebygd. De blevo då mottagna med allmän flaggning och diverse festligheter.

Fast endast 75 år gått sedan indelningsverket upphörde, ha de synliga spåren av denna mer än tvåhundraåriga institution nästan totalt utplånats. Soldattorpen äro borta, ryttarhårbärgena likaså. De människor, som visste något om det, äro med några få undantag också borta. Ridån har gått ned för alltid. Man upptäcker ofta, när man sysslar med hem-

bygdsforskning, att man är för sent ute. Tre av fem ryttarhärbärgen kan dock med säkerhet lokaliseras inom socknen. Axel Abrahamsson i Överbyn född 1887, och sonson till rusthållaren Olof Olofsson, minns väl härbärgen för n:o 6, som stod ovanför landsvägen mitt emot nuvarande namnskylden "Överbyn". Det var mycket ålderdomligt, troligen en kvarleva från gamla rusthållet n:o 56. Sedan siste jägaren Ed tagit avsked 1905 såldes härbärgen till Vålbacken, där det så småningom blev upplådat. På n:o 9 Fugelsta minns Karl Olof Ohlsson född 1888, sonson till ryttaren Olof Brodd på n:o 56, väl ryttarhärbärgen, som stod ovanför landsvägen mitt för Germanius Johanssons gård. Han såg i sin ungdom hästjägaren Frank vara där och syssla med sina persedlar. Efter rusthållets upphörande köptes härbärgen av Karl Olofs far, men det blev senare sålt och flyttat till Frösön.

Bernhard Håkansson i Öd född 1897 och sonson till rusthållaren Eric Håkansson, minns från sin barndom härbärgen på n:o 10. Det stod på deras gård Öd 2:2 i en backe ovanför logen, men blev nedrivet omkring 1910, då det ansågs stå i vägen inne i åkern.

Av soldattorpen kan endast ett med säkerhet placeras, nämligen på n:o 56 Överbyn. Det låg på nuvarande Överbyn 1:6. Torpets brunn med "vinnroa" fanns på sedermera Axel Abrahamssons ägor, och bortogs av honom vid odlingsarbete omkring 1915. Olof Persson i Överbyn född 1870 och död 1954 kunde precis utpeka platsen där husen stått. Den förste kände innehavaren av detta torp var ryttaren Michael Byström (se 1797 års rulla) och efter honom hans son Olof, som antog soldatnamnet Brodd. I husförhörslängderna för Marieby 1817—1821 står under Överbyn 1: Avskedade ryttaren Michael Byström född 1753, hustrun Gertrud Olofsdotter och deras son hästjägaren Olof Brodd född 1794. Brodd tog avsked 1821, flyttade till Östersund och blev klockare där till 1834 då han återvände till Marieby och köpte gård i Fugelsta.

Efter Brodd innehades torpet sannolikt av Christian Byström från 1821 till 1837 och därefter av Jöns Linderström till år 1853, då den nya roteringen genomfördes. Jöns Linderström var född 1814, tog anställning 1837, han befordrades till korpral och tilldelades svärdsmedaljen 1854. Därefter tjänstgjorde han på n:o 6 livskvadron till 1871, då han fick avsked. Han var således hästjägare för Överbyn i hela trettiofyra år. År 1864 var ryttartorpet borta, och ett odelstorp anlades på dess plats. Enligt en köpeavhandling daterad den 5 augusti 1864, säljer rusthållaren Olof Olofsson i Överbyn 1/20 av sitt skattehemman n:o 1 i Överbyn till sin dotter Maria och hennes make Pehr Olofsson. Ett avsnitt av handlingen lyder: Till Byggnadsplan får Torparen af gamla Ryttartorphägnaden gent ifrån Johan Pehrssons södra hagahörn och öster ut fyra målingars bredd på Södra sidan samt rätt norr ut till östra hagahörnet vid gamla Landsvägen. — Efter laga skifte på 1880-talet fick torpet beteckningen Överbyn 1:6.

Ett annat troligt ryttartorp är Zetterbergstorpet på Överbyn 2:2. Här bodde hästjägaren Anders Zetterberg 1853, då rusthållet n:o 57 indrogs. Zetterberg brukade torpet till sin död, och därefter bodde hans änka och yngste son Nils Jonas där. De sista ryttarna bodde oftast på egna gårdar eller torp eller i något hus hos rusthållarna.

1892 års härordning innebar en genomgripande förändring av det svenska försvaret. Enligt de nya reglerna skulle arméns kärna bestå av fast anställd personal, som skulle genomgå underbefäls- och underofficersutbildning. Dessutom skulle enligt 1872 års lag om allmän värnplikt, beväringarnas utbildning väsentligt ökas. I mån av de indelta soldaternas avgång, vakantsattes nu rotenumren, och stamanställda volontärer sattes i de gamla knektarnas ställe. År 1901 avskaffades indelningsverket för gott, men en del jägare kvarstodo i tjänst ytterligare några år.

Fältjägarna blev 1892 åter fulltaligt regemente, och återfick sitt förra namn, Kungl. Jämtlands Fältjägarregemente I 23. Hästjägarerkåren utökades med ytterligare tre skvadroner och blev Kungl. Norrlands Dragonregemente K 8, som hösten 1900 förflyttades till Umeå. Regimentets fana bär dock som minne av sitt ursprung fortfarande Jämtlands vapen.

Ryttaren Anders Paul Frank, Fugelsta. Född 1864. Död 1940-talet.

Indelningsverkets tid på gott och ont är förgången. De indelta soldaterna ha slutat sin jordevandring, men deras minne må hållas levande och ärat. De tjänade sitt fosterland på flera sätt. De värnade landet mot yttre fiender i ofredstid. De röjde, odlade och byggde och erövrade på så sätt nytt land. De fostrade ofta stora barnskaror till goda samhällsmedborgare. De lämnade ett fritt land i arv till sina efterkommande. Ett arv som förpliktar.

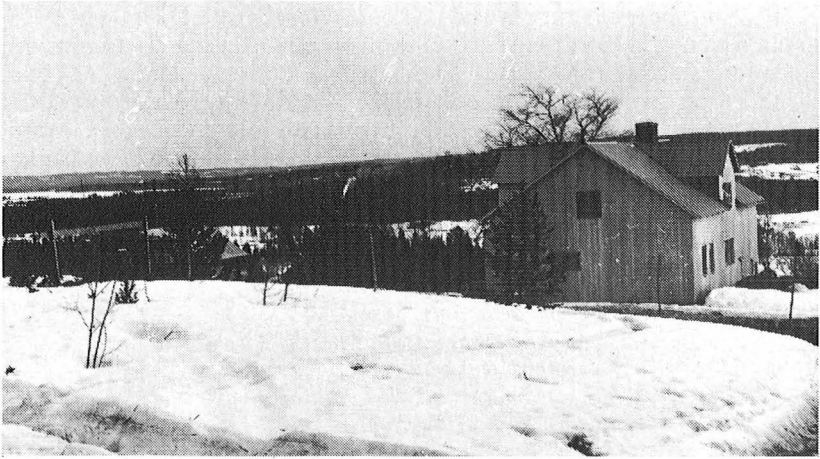
*Vem täljde väl de striders tal,
som detta folk bestod,
då kriget röt från dal till dal,
då frosten kom med hungerns kval,
vem mätte allt dess spillda blod
och allt dess tålmod?*

*Och det var här, det blodet flöt,
ja, här för oss det var,
och det var här, sin fröjd det njöt,
och det var här, sin suck det göt,
det folk, som våra bördor bar
långt före våra dar.*

J. L. Runeberg

Källor:

Jämtlands Regementes generalmönsterrulla 1682
Kungl. Jämtlands Dragonregementes generalmönsterrullor
1686—1848
Hästjägare squadronens generalmönsterrullor 1823—1845
Kungl. Jämtlands Hästjägare Corps mönsterrullor 1855—1886
Kungl. Jämtlands Hästjägare Corps rekryteringsrullor 1853—1892
Marieby sockens Födelse- och dopbok före 1900
Marieby sockens Döds- och begravningsbok före 1900
Marieby sockens Husförhörslängder 1817—1894 (samtl. Ö L A)
"Jämten" 1943—1966: Uppsatser av Överstelöjtnant Gustaf Lund
och Disponent Nils Zetterström.
Muntliga berättelser.

Från Berge löjtnantsboställe har man en imponerande utsikt över Lockne och Brunflobygden.

Foto Sven Schylberg.

Berge och Hälle Militärboställen

av Gustaf Ljungberg

Många år ha svunnit hän sedan den tidsepoken då officerare residerade på Berge och Hälle boställen i Brunflo. Det var under de tider då den s. k. indelningen fanns till och då det hörde till ordningen att de militära cheferna skulle ha förmånen att bo ute på landet och bruka den jord som hörde dessa boställen till. Berge löjtnantsboställes siste innehavare under indelningstiden var en Carl Adolf Ström, född 1796 och löjtnant 1826. Han syns ha varit skriven i Berge från 1828 och fram till 1841. Sedan blev Berge utarrenderat av Kronan. De forskningar jag gjort i länsarkivet om Berges följande framtid visar enligt församlingsböckerna för åren från omkring 1840-talet och fram till 1863 att f. d. löjtnantbostället arrenderades av ingenjören, 2:e lantmätaren Jonas Åsell. Han var född i Liden 1793 och syns ha haft en stor barnskara, bland dessa kan nämnas sönerna Erik, fanjunkare, född 1828, och Knut Theodor, sedermera diversehandlare i Gärde, Brunflo, och död 1911. På lantmätare Åsells tid fick inte vanliga allmogehustrur heta fru utan endast om det gällde s. k. ståndspersoner. I församlingsböckerna finns Åsells maka nämligen antecknad som fru. De ogifta dottrarna kallades inte fröknar utan mamseller om de hörde en ståndsperson till. I församlingsböckerna för åren 1863—73 syns fanjunkare Erik Åsell ha bott på gården. Sedan hittade jag i böckerna för åren 1874—83 en gårds-

arrendator vid namn Lars Alrik. Han var född 1815, och det har meddelats om honom att han skulle ha varit en mycket duktig och energisk jordbrukare. Hans hustru hette Dorotea och var född 1830. Barnen hette Sigrid, född 1859, Karolina, född 1861, Sven-Olof, född 1866 och Magdalena Juliana, född 1869. Bergegården kom sedermera i privat ägo och slutligen med Hushållningssällskapet som ägare. Hushållningssällskapet lät stycka upp gården i nio brukningsdelar år 1913 och sålde dessa. Själva huvudhemmanet om man så vill kalla det, då det var bebyggt, kom i stenhuggare Carl Malmborgs ägo. Den gården har beteckningen Berge 1:5. Han brukade och ägde hemmanet till 1946 då hans son med samma namn som fadern övertog det. Sonen Calle Malmborg, i dagligt tal kallad, har grundligt renoverat och moderniserat det gamla bostadshuset och han har också väckt till liv den gamla humlegården från officerarnas tid. Det har även funnits ett bostadshus till på gården och sannolikt var det själva huvudbyggnaden om man tänker på storleken. Den revs på 1860-talet och flyttades av en person som kallades för "Näsmans-Nils" till Haxäng, och där är huset än i dag att beskåda. Det är en imponerande byggnad, 16 meter lång och 7 meter bred och innehåller flera rum. Genom sin vita exteriör har den fått namnet Vitgården. Utan att gå in på en beskrivning av alla officerare som bott på Berge bör jag kanske dock nämna en av de mera märkliga, nämligen Gotthard Wilhelm Marecks von Württemberg, född 1721 och innehavare av bostället 1744—1755. Han var något av naturläkare på sin tid vid sidan om sin militära gärning. Han var gift med en nämnde-

Denna imponerande byggnad flyttades på 1860-talet från Berge av Näsmans Nils till Vitgården i Haxäng, där den idag finns att beskåda.

Foto Sven Schylberg.

mansdotter från Överbyn i Marieby. Att nämnde Gotthard Wilhelm skulle vara den länsberyktade "Troll-Max'n" har enligt senare tiders forskningar visat sig icke vara fallet. Däremot var det hans son Carl Gustaf, född i Berge år 1752 som var den verkliga "Troll-Max'n". Han kom i sinom tid att som officer bebo Bostället Lassbyn i Lockne. Alla hans konststycken som dåtiden kallade för svartkonst var nog inte annat än hypnotism och suggestion, krafter som då inte voro kända inom vetenskapen. Bergegården angavs i de gamla församlingsböckerna i storlek till 4 tunnland och 2/3 mantal.

Hälle fältväbelsboställe.

Hälle fältväbelsboställe har genom tiderna fått behålla sitt namn av "boställe" trots att det för länge sedan upphört att vara boställe. Siste innehavaren av bostället som indelning var en Mårten Gustaf Petré 1824—26. Kronan utarrenderade bostället påföljande år. I församlingsböckerna från 1839 till 1863 är Nils Olof Lindgren, född i Gärde 1813 arrendator på bostället. Han var min mors morfar. Hans hustru Elsa Stina, född Stedt, var född i Hälle 1816. Hon levde till nära 95 års ålder och dog 1911. Hennes make dog 1891. De hade många barn. I församlingsböckerna 1863—73 anges Nils Olof Lindgren som brukare av bostället men samtidigt som självägande bonde å hemmanet Lunne nr 3. Församlingsböckerna visar på att en Olof Gustaf Pettersson skulle ha bott på bostället senare. Efter vad jag kan erinra mig av min mors uppgifter skulle flera syskon Pettersson ha funnits på bostället. Ovan nämnda torde ha varit en av dem. I sista delen av 1800-talet arrenderas bostället av Sven Petter Mårtensson, född 1838. Hust-run Stina Lena hade samma födelseår som maken. 1900 övertogs arrendet av en av Mårtenssons söner, Paulus Svensson. 1915 köpte denne bostället av Kronan. Han sålde det 1925 till Jöns Magnusson från Skylnäs. 1934 blev dennes son Magnus ägare till "bostället". Han brukade hemmanet i hela 25 år eller till 1959 då han sålde det. Bostadshuset på "bostället" var av gammalt datum. Sannolikt uppfördes det under 1800-talets första decennium. Det är nu rivet och ett nytt bostadshus har uppförts i tidsenlig stil. En viss vemodskänsla erfar man då man trampar på den jord där dessa gamla militärboställens innehavare levt och verkat och deras familjer. Och icke minst när man tänker på alla dessa arrendatorer som kom sedan och deras strävsamma lott då inga maskiner fanns som underlättade arbetet. Och alla dessa "dagamän" och "dagakvinnor" på gårdarna som fick slita ont i långa dagar för en ringa betalning. Vår höga sociala standard var verkligen inte deras. De visste ingenting om social välfärd.

INNEHÅLL

Anmälan	3
Militärpastorn förr och nu	4
Lagmansgården Hagnastadha och Brunflo kastal	6
Från vårdkase och medeltida landvärn till freden i Brömsebro	14
Brunfloknektar i fred och i fält	29
Brunflokontraktet	32
Brunflo kompani	32
Den gamle jämtländske soldaten	33
Befälsboställena	37
Storvikens löjtnantsboställe	39
Militärens betydelse för Brunflobygden	42
Brunflo kompani i krig	43
Jämtlands lantvärn	44
Krigen 1808—1809	45
Dillner-Götiska förbundet-Lill-Grytan	46
Kyrkklockorna	49
Dragoner och ryttare i Marieby	50
Berge och Hälle Militärboställen	62
Hälle fältväbelsboställe	64

*Brunflo
Hembygdsförenings
skriftserie*

---

1. **Fäbodan — avradslands — ödesbölen i Brunflo**
av Sven Schylberg
2. **Den runristade sländtrissan från Brunflo**
av Sven B.F. Jansson
3. **Olof Wiklund**
Dagboksanteckningar från 1820-talets Brunflo
Sammanställda av Sven Schylberg
4. **De som röjde och plöjde**
av Helga Hansander
5. **Från Kornbröd till Pickebröd**
av Helge Andersson
6. **Närposten och båten, tåget och bilen kom till brunflobygden**
av Sven Schylberg, Erik Johannesson och Gustaf Ljungberg.
7. **Från vendeltida gravfält till modern bebyggelse**
av Gert Magnusson och Jan Raihle
8. **Från medeltida landvärn till ryttare och dragoner**
av Sven Schylberg, Erik Johannesson, Gustaf Ljungberg och Rolf Selton